

2011. Հայաստան և հարևաններ
20 տարի թվերով

Հեղինակային իրավունքները՝ Սիվիլիթաս
հիմնադրամի

© Սիվիլիթաս հիմնադրամ 2011 թ.
Բոլոր իրավունքները պաշտպանված են
Տպագրված է Հայաստանում

Սիվիլիթաս հիմնադրամ
Հյուսիսային պողոտա 1, գրասենյակ 30
Երևան, Հայաստան
info@civilitasfoundation.org

ՀՏԴ 311.3

ԳՄԴ 60.6
Հ260

Հ260 Հայաստան և հարևաններ
20 տարի թվերով: 2011. – Եր.: Սիվիլիթաս
հիմնադրամ, 2011. – 68 էջ:

ՀՏԴ 311.3
ԳՄԴ 60.6

ISBN 978-99941-2-624-8

Հրատարակվել է Նորվեգիայի արտաքին գործերի
նախարարության օժանդակությամբ:

ՆԱԽԱԲԱՆ

Դժվար է չափել այն հսկայական փոփոխությունները, որ գրանցվել են Հարավային Կովկասում Խորհրդային Միության անկումից ի վեր: Հայաստանի, Վրաստանի և Ադրբեջանի ժողովուրդները իրենց մաշկի վրա են զգացել այդ անհավասար, հաճախ անբարենպաստ, երբեմն էլ ոգևորիչ զարգացումները: Ներսից նայելիս՝ միշտ չէ, որ հնարավոր է եղել ընկալել պատկերը ճիշտ համատեքստում:

Երեք երկրների թե՛ տնտեսությունները և թե՛ հասարակությունները զգալի փոփոխություններ են ունեցել, չնայած իրարից խիստ տարբերվող տնտեսական, քաղաքական և սոցիալական հանգամանքների: Այդուհանդերձ զարմանալի չէ, երբ այդ փոփոխությունները պակաս շրջադարձային են թվում, երբ համեմատվում են Կովկասի անմիջական հարևան, երեք տարածաշրջանային մեծ տերությունների՝ Ռուսաստանի, Իրանի և Թուրքիայի պայմանների հետ:

Սա առաջին փորձն է, որ համեմատում է 20 տարիների թվերը՝ ցույց տալով զարգացման միտումները: Հնարավորության սահմաններում թվերը ներկայացված են բոլոր վեց երկրների համար, որպեսզի պարզորոշ երևան մարդկային զարգացման և տնտեսական ու ինստիտուցիոնալ առաջընթացի արագությունը, չափը և բովանդակությունը:

Հարավային Կովկասի երկրներում երկար ժամանակ չկար վստահելի վիճակագրություն: Թվեր ներկայացնում էին միայն միջազգային կազմակերպությունները, քանի որ չկային համապատասխան ազգային կառույցներ: Այս իրավիճակը վաղուց փոխվել է: Այսօր երեք երկրներն էլ կարող են խոսել իրենց իրողությունների մասին թվերով*։ Մնում է միայն, որ այս երկրներն իրենց ընկալեն նաև նույն տարածաշրջանի մաս: Այս գրքույկի նպատակն է ներկայացնել այդ տարածաշրջանի քանակական պատկերը:

* Գրքույկում այսուհետ հանդիպող * նշանը վկայում է տվյալների անհասանելիության մասին

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Բնակչություն. թիվ և աճ

Բնակչություն	8
Բնակչություն. 2050-ը որպես 2010-ի բազմապատիկ	9
Աճ	9

Բնակչություն

Պտղաբերության գործակից	10
Հղիության կանխարգելում	11
Ծնելիության ընդհանուր գործակից	12
Միջին տարիք	14
Բնակչության տարիքային բաժանում	14

Տարածաշրջանի տնտեսություն

ՀՆԱ ընթացիկ գներով	15
--------------------------	----

Կենսամակարդակ

ՀՆԱ մեկ շնչի հաշվով	16
---------------------------	----

Կյանքի որակ

Մարդկային զարգացման համաթիվ	17
Տնտեսական ազատության համաթիվ	18

Տնտեսական աճ

Միջին տարեկան աճ	19
------------------------	----

Առևտուր

Երկրի արտահանում տարածաշրջանային արտահանման մեջ	20
Առևտրից կախվածություն	20
Ապրանքների արտահանում	20
Ծառայությունների արտահանում	20

Վճարային հաշվեկշիռ. ընթացիկ հաշիվ

Ավելցուկ/պակասորդ	21
Ավելցուկ/պակասորդ. ՀՆԱ տոկոս	22

Գնաճ

Սպառողական գների միջին տարեկան աճ	23
---	----

Էներգիա

Էլեկտրաէներգիայի արտադրության աղբյուրներ	24
Էլեկտրաէներգիայի արտադրություն	25
Էներգիայի արտադրություն	26
Էներգիայի սպառում	27
Էներգիայի ներմուծում	28
ՀՆԱ-ն օգտագործված էներգիայի միավորի հաշվով	29

Գործարար ոլորտ

Մրցունակության համաշխարհային համաթիվ	30
Մակրոտնտեսական միջավայրի դասակարգում	30

Գործարարության ստեղծարարություն և հետազոտություն

Նորարարության և տեխնոլոգիական զարգացվածության ցուցանիշ ...	31
Ուղեղների արտահոսքի գնահատում	31
Հետազոտությունների և զարգացման ծախսերը ՀՆԱ-ում	31
Արտոնագրեր	32

Բիզնես ծախսեր և օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ

Բիզնես սկսելու գին	34
--------------------------	----

Բիզնես սկսելու ժամանակ.....	34
Առևտրի գործընթաց.....	34
Հարկատեսակների թիվ.....	35
Սեփականության գրանցման գին.....	35
Նվազագույն աշխատավարձ.....	36
Նվազագույն աշխատավարձի և ավելացված արժեքի հարաբերությունը մեկ աշխատողի հաշվով.....	36
Աշխատանքային հարկեր և պարտադիր վճարումներ.....	36
Օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների հոսքեր.....	37
Գործարարության խոչընդոտներ և կոռուպցիա	
Կոռուպցիայի ընկալման համաթիվ.....	39
Թվանշային արտադրանքի անօրինական օգտագործում.....	39
Մտավոր սեփականության պաշտպանություն.....	39
Կյանքի սպասվող տևողություն ծննդյան պահից	
Ընդհանուր բնակչության կյանքի սպասվող տևողություն.....	40
Տղամարդկանց կյանքի սպասվող տևողություն.....	41
Կանանց կյանքի սպասվող տևողություն.....	42
Մահացության ցուցանիշ և մանկամահացություն	
Մահացության ցուցանիշներ.....	43
Մանկամահացություն.....	44
Մահեր ըստ պատճառների.....	45
ՏՀՏ զարգացում	
Գործող հեռախոսագծեր.....	47
Բջջային հեռախոսակապի բաժանորդներ.....	47
Անշարժ ինտերնետի բաժանորդներ.....	47
Անձնական համակարգիչներ.....	47
Հեռուստացույց ունեցող տնային տնտեսություններ.....	47
ՏՀՏ զարգացման համաթիվ.....	48
Թատրոն և մամուլ	
Հաճախում թատրոններ.....	48
Հրատարակվող թերթեր.....	48
Ակլոհոլի և ծխախոտի սպառում	
Ակլոհոլի սպառում մեկ շնչի հաշվով.....	49
Ծխախոտային արտադրանքի սպառում.....	49
Ծխախոտի սպառում մեկ շնչի հաշվով.....	49
Բանտարկյալներ	
Քրեական հանցագործությունների համար դատապարտվածներ.....	49
Բանտարկյալների թիվ.....	50
Դիտավորյալ սպանությունների գործակից.....	50
Պաշտպանություն	
Ռազմական ծախսեր.....	51
Շրջակա միջավայր	
Ածխածնի երկօքսիդի արտանետումներ.....	53
Տարածաշրջանի բարեկեցություն	
Կայունություն.....	56
Առողջապահություն.....	56

Մշակույթ և միջավայր 59
 Կրթություն 60
 Ենթակառուցվածք 61

ՂԱՐԱԲԱՂ

Բնակչություն. թիվ և աճ

Բնակչություն 62
 Աճ 62

Բնակչություն

Պտղաբերության գործակից 62
 Ծնելիության ընդհանուր գործակից 62
 Բնակչության տարիքային բաժանում 62

Տնտեսություն

ՀՆԱ ընթացիկ գներով 63

Կենսամակարդակ

ՀՆԱ մեկ շնչի հաշվով 63

Տնտեսական աճ

Միջին տարեկան աճ 63

Վճարային հաշվեկշիռ. ընթացիկ հաշիվ

Ավելցուկ/պակասորդ 63
 Ավելցուկ/պակասորդ, ՀՆԱ տոկոս 63

Գնաճ

Սպառողական գների միջին տարեկան աճ 64

Կյանքի սպասվող տևողություն ծննդյան պահից

Ընդհանուր բնակչության կյանքի սպասվող տևողություն 64
 Տղամարդկանց կյանքի սպասվող տևողություն 64
 Կանանց կյանքի սպասվող տևողություն 64

Մահացության ցուցանիշ և մանկամահացություն

Մահացության ցուցանիշ 65
 Մանկամահացություն 65
 Մահեր ըստ պատճառների 65

Բնակչություն. թիվ և արճ

Բնակչություն. հազար, 1991-2010

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	3 633	3 464	3 357	3 260
Ադրբեջան	7 324	7 440	7 550	7 644
Վրաստան	5 467	5 346	4 930	4 794
Ռուսաստան	148 515	148 562	148 356	148 460
Թուրքիա	53 515	54 545	55 594	56 549
Իրան	56 072	57 068	57 940	58 809
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	3 249	3 246	3 238	3 232
Ադրբեջան	7 726	7 800	7 877	7 953
Վրաստան	4 675	4 558	4 505	4 470
Ռուսաստան	148 292	148 029	147 802	147 539
Թուրքիա	57 506	58 484	58 099	59 013
Իրան	59 757	60 055	61 070	62 103
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	3 227	3 215	3 213	3 210
Ադրբեջան	8 033	8 114	8 191	8 269
Վրաստան	4 435	4 401	4 372	4 343
Ռուսաստան	146 890	146 304	145 649	144 964
Թուրքիա	59 910	62 804	63 815	64 854
Իրան	63 152	64 219	65 301	66 300
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	3 212	3 216	3 219	3 223
Ադրբեջան	8 349	8 447	8 553	8 666
Վրաստան	4 315	4 322	4 401	4 395
Ռուսաստան	144 168	143 474	142 754	142 221
Թուրքիա	65 886	66 904	67 903	68 133
Իրան	67 315	68 345	69 390	70 496
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	3 230	3 238	3 250	3 263
Ադրբեջան	8 780	8 922	8 998	9 111
Վրաստան	4 382	4 385	4 436	4 469
Ռուսաստան	142 009	141 904	142 962	142 914
Թուրքիա	70 586	71 517	72 561	73 723
Իրան	71 532	72 584	73 651	74 733

Բնակչություն. թիվ և աճ

Բնակչություն. 2050-ը որպես 2010-ի բազմապատիկ

Հայաստան	1,1
Ադրբեջան	1,2
Վրաստան	0,8
Ռուսաստան	0,9
Թուրքիա	1,3
Իրան	1,3

Աճ. 1991-2010 աճի միջին տոկոս

Հայաստան	-0,54
Ադրբեջան	+1,10
Վրաստան	-1,00
Ռուսաստան	-0,19
Թուրքիա	+1,61
Իրան	+1,45

Աճ. 1991/2010 տոկոսային փոփոխություն

Հայաստան	-10,18
Ադրբեջան	24,40
Վրաստան	-18,25
Ռուսաստան	-3,77
Թուրքիա	37,76
Իրան	33,28

Բնակչություն

Պտղաբերության գործակից, երեխա մեկ կնոջ հաշվով, 1991-2010

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	2,6	2,4	2,1	1,9
Ադրբեջան	2,9	2,7	2,7	2,5
Վրաստան	2,1	2,1	2,0	1,9
Ռուսաստան	1,7	1,5	1,4	1,4
Թուրքիա	2,9	2,8	2,8	2,7
Իրան	4,5	4,1	3,8	3,4
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	1,8	1,8	1,7	1,5
Ադրբեջան	2,3	2,1	2,1	2,0
Վրաստան	1,5	1,6	1,6	1,5
Ռուսաստան	1,3	1,3	1,2	1,2
Թուրքիա	2,6	2,6	2,5	2,5
Իրան	3,1	2,9	2,6	2,5
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	1,4	1,3	1,2	1,2
Ադրբեջան	2,0	2,0	1,8	1,8
Վրաստան	1,4	1,5	1,4	1,4
Ռուսաստան	1,2	1,2	1,2	1,3
Թուրքիա	2,4	2,4	2,4	2,2
Իրան	2,3	2,2	2,1	2,1
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	1,3	1,4	1,4	1,3
Ադրբեջան	1,9	2,1	2,3	2,3
Վրաստան	1,4	1,5	1,4	1,4
Ռուսաստան	1,3	1,3	1,3	1,3
Թուրքիա	2,1	2,1	2,1	2,1
Իրան	2,0	2,0	1,9	1,9
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	1,4	1,4	1,5	1,6
Ադրբեջան	2,3	2,3	2,3	2,3
Վրաստան	1,5	1,7	1,9	*
Ռուսաստան	1,4	1,5	1,5	*
Թուրքիա	2,2	2,2	2,1	2,0
Իրան	1,9	1,8	1,8	*

Բնակչություն

Հղիության կանխարգելման մեթոդներ օգտագործող կանայք, 15-49 տարեկան հազար կնոջ հաշվով, Հայաստան, 2005-2010

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Ներարգանդային գալարներ	8,3	8,7	9,9	8,1	6,8	6,5
Հորմոնալ հակաբեղմնավորիչներ	4,1	9,4	5,8	3,5	3,0	2,7

Հակաբեղմնավորիչների տարածվածություն, 15-49 տարեկան կանանց տոկոս^ա

	2005-2009
Հայաստան	53,0
Ադրբեջան	51,0
Վրաստան	47,0
Ռուսաստան	80,0
Թուրքիա	73,0
Իրան	79,0

ա 2005-2009-ի վերջին հասանելի տվյալներով

Բնակչություն

Ծնելիության ընդհանուր գործակից հազար բնակչի հաշվով, 1991-2010

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	21,6	19,9	17,3	15,5
Ադրբեջան	26,6	25,0	23,7	21,4
Վրաստան	16,3	13,4	12,0	11,8
Ռուսաստան	12,1	10,7	9,4	9,6
Թուրքիա	23,7	23,3	22,9	22,5
Իրան	32,0	30,0	28,0	26,0
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	15,0	14,8	13,5	12,2
Ադրբեջան	18,9	16,9	17,1	15,9
Վրաստան	11,9	11,9	11,9	11,5
Ռուսաստան	9,3	8,9	8,6	8,8
Թուրքիա	22,1	21,8	21,4	21,1
Իրան	24,0	23,0	21,0	21,0
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	11,3	10,6	10,0	10,1
Ադրբեջան	14,9	14,7	13,7	13,7
Վրաստան	10,9	11,0	10,9	10,7
Ռուսաստան	8,3	8,7	9,0	9,7
Թուրքիա	20,7	20,3	20,3	18,6
Իրան	20,0	20,0	20,0	20,0
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	11,2	11,7	11,7	11,7
Ադրբեջան	13,9	15,9	16,9	17,5
Վրաստան	10,7	11,5	10,7	10,9
Ռուսաստան	10,2	10,4	10,2	10,4
Թուրքիա	17,9	18,0	18,1	18,0
Իրան	20,0	20,0	19,0	19,0
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	12,4	12,7	13,7	13,8
Ադրբեջան	17,7	17,4	17,2	18,5
Վրաստան	11,2	12,9	14,4	14,1
Ռուսաստան	11,3	12,1	12,4	12,5
Թուրքիա	18,3	18,1	17,4	17,0
Իրան	19,0	19,0	*	*

Բնակչություն

Ծնվածների թիվ 15-19 տարեկան հազար կնոջ հաշվով,
1991-2009

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	*	*	83	*
Ադրբեջան	31	35	38	40
Վրաստան	*	*	*	*
Ռուսաստան	54	51	47	49
Թուրքիա	*	*	*	*
Իրան	63 ^բ	*	*	46 ^բ
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	64 ^ա	61 ^ա	50 ^ա	40 ^ա
Ադրբեջան	40	36	41	36
Վրաստան	64 ^բ	60 ^բ	55 ^բ	59
Ռուսաստան	45	39	36	34
Թուրքիա	*	*	*	52
Իրան	*	*	*	43
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	35	32	28	28
Ադրբեջան	32	29	26	26
Վրաստան	47 ^բ	40 ^բ	33 ^բ	33 ^բ
Ռուսաստան	29	27	27	27
Թուրքիա	49	47	49	44
Իրան	39	35	31	26
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	29	30 ^ա	27 ^ա	25 ^ա
Ադրբեջան	28	35	41	44
Վրաստան	34 ^բ	36 ^բ	41 ^բ	37 ^բ
Ռուսաստան	28	28	28	29
Թուրքիա	42	42	41	40
Իրան	24	22	21	20
	2007	2008	2009	
Հայաստան	26 ^ա	26 ^ա	28 ^ա	
Ադրբեջան	46	50	50	
Վրաստան	36 ^բ	44	52 ^բ	
Ռուսաստան	29	31	*	
Թուրքիա	39	38	36	
Իրան	19	18	17	

ա 0-19 ներառյալ

բ 0-20 ներառյալ

Բնակչություն

Միջին տարիք, որից բարձր և ցածր տարիքի հավասար թվով մարդիկ կան, 2010

Հայաստան	32,1
Ադրբեջան	29,5
Վրաստան	37,3
Ռուսաստան	37,9
Թուրքիա	28,3
Իրան	27,1

Բնակչության տարիքային բաժանում, 2009, տոկոս

	15-ից ցածր	60 և բարձր
Հայաստան	18,3	13,4
Ադրբեջան	22,1	6,6
Վրաստան	17,1	18,3
Ռուսաստան	15,1	17,7
Թուրքիա	26,0	10,3
Իրան	24,1	5,0 ^ա

ա 65 և բարձր տարիքի

Տարածաշրջանի տնտեսություն

ՀՆԱ ընթացիկ գներով, մլն ԱՄՆ դոլար, 1991-2010

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	*	324	492	628
Ադրբեջան	8 792	4 991	3 973	3 314
Վրաստան	6 337	3 691	2 701	2 514
Ռուսաստան	509 382	460 205	435 060	395 087
Թուրքիա	151 041	159 095	180 422	130 690
Իրան	97 361	114 775	60 088	67 128
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	1 287	1 599	1 639	1 892
Ադրբեջան	3 053	3 177	3 961	4 446
Վրաստան	2 694	3 065	3 511	3 607
Ռուսաստան	395 528	391 721	404 927	270 953
Թուրքիա	169 486	181 476	189 835	270 947
Իրան	90 829	110 573	105 299	102 662
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	1 845	1 912	2 118	2 376
Ադրբեջան	4 584	5 273	5 708	6 236
Վրաստան	2 814	3 059	3 221	3 398
Ռուսաստան	195 906	259 433	296 735	340 441
Թուրքիա	247 544	265 384	196 736	230 494
Իրան	104 656	101 287	115 438	116 421
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	2 807	3 577	4 900	6 384
Ադրբեջան	7 276	8 680	13 239	20 983
Վրաստան	3 991	5 125	6 411	7 762
Ռուսաստան	448 497	613 592	750 861	1 022 302
Թուրքիա	304 901	390 387	481 497	526 429
Իրան	135 410	163 227	192 015	222 881
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	9 206	11 662	8 648	9 371
Ադրբեջան	33 050	48 853	44 297	51 800
Վրաստան	10 172	12 801	10 767	11 637
Ռուսաստան	1 354 278	1 404 930	1 282 618	1 474 382
Թուրքիա	658 786	741 754	616 753	734 929
Իրան	286 058	338 187	331 015	357 221

Կենսամակարդակ

ՀՆԱ մեկ շնչի հաշվով, ԱՄՆ դոլար, 1991-2010

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	*	88	132	190
Ադրբեջան	1 209	676	530	436
Վրաստան	1 231	727	541	513
Ռուսաստան	3 427	3 095	2 929	2 663
Թուրքիա	2 646	2 739	3 052	2 172
Իրան	1 744	1 864	1 053	1 157
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	395	492	506	585
Ադրբեջան	397	409	513	571
Վրաստան	559	656	770	801
Ռուսաստան	2 670	2 651	2 749	1 844
Թուրքիա	2 769	2 915	2 997	4 182
Իրան	1 541	1 847	1 732	1 660
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	571	593	659	740
Ադրբեջան	583	663	711	769
Վրաստան	630	690	732	777
Ռուսաստան	1 339	1 770	2 033	2 345
Թուրքիա	3 816	4 011	2 906	3 400
Իրան	1 664	1 584	1 777	3 400
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	874	1 113	1 523	1 982
Ադրբեջան	889	1 049	1 580	2 472
Վրաստան	919	1 188	1 484	1 764
Ռուսաստան	3 111	4 272	5 247	7 175
Թուրքիա	4 371	5 582	7,022	7 586
Իրան	2 020	2 398	2 779	3 180
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	2 853	3 606	2 666	2 878
Ադրբեջան	3 842	5 603	5 018	5 798
Վրաստան	2 315	2 921	2 455	2 623
Ռուսաստան	9 529	9 897	9 038	10 315
Թուրքիա	9 240	10 438	8 559	10 067
Իրան	4 028	4 700	4 540	4 741

Կյանքի որակ

Մարդկային զարգացման համաթիվ^ա, 1990, 2000, 2005-2011

	1990	2000	2005	2006
Հայաստան	*	0,62	0,67	0,68
Ադրբեջան	*	0,60	0,66	0,68
Վրաստան	*	*	0,68	0,69
Ռուսաստան	0,69	0,66	0,69	0,70
Թուրքիա	0,55	0,63	0,66	0,67
Իրան	0,54	0,62	0,66	0,67
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	0,70	0,70	0,69	0,70
Ադրբեջան	0,69	0,70	0,71	0,71
Վրաստան	0,70	0,70	0,70	0,70
Ռուսաստան	0,71	0,72	0,71	0,72
Թուրքիա	0,67	0,67	0,67	0,68
Իրան	0,68	0,69	0,70	0,70
	2011			
Հայաստան	0,72			
Ադրբեջան	0,70			
Վրաստան	0,73			
Ռուսաստան	0,76			
Թուրքիա	0,70			
Իրան	0,71			

ա Մարդկային զարգացման համաթվի հաշվարկներում ներառվում են կյանքի սպասվող տևողությունը, չափահասների գրագիտության մակարդակը, կրթության մակարդակը և պատշաճ կենսամակարդակի ցուցանիշը: Տատանվում է 0-1 միջակայքում, որտեղ 0-ն արտահայտում է ցածր մարդկային զարգացում, իսկ 1-ը՝ շատ բարձր մարդկային զարգացում:

Կյանքի որակ

Տնտեսական ազատության համաթիվ^ա, 1996-2011

	1996	1997	1998	1999
Հայաստան	42,2	46,7	49,6	56,4
Ադրբեջան	30,0	34,0	43,1	47,4
Վրաստան	44,1	46,5	47,9	52,5
Ռուսաստան	51,6	48,6	52,8	54,5
Թուրքիա	56,7	60,8	60,9	59,2
Իրան	36,1	34,5	36,0	36,8
	2000	2001	2002	2003
Հայաստան	63,0	66,4	68,0	67,3
Ադրբեջան	49,8	50,3	53,3	54,1
Վրաստան	54,3	58,3	56,7	58,6
Ռուսաստան	51,8	49,8	48,7	50,8
Թուրքիա	63,4	60,6	54,2	51,9
Իրան	36,1	35,9	36,4	43,2
	2004	2005	2006	2007
Հայաստան	70,3	69,8	70,6	68,6
Ադրբեջան	53,4	54,4	53,2	54,6
Վրաստան	58,9	57,1	64,5	69,3
Ռուսաստան	52,8	51,3	52,4	52,2
Թուրքիա	52,8	50,6	57,0	57,4
Իրան	42,8	50,5	45,0	45,0
	2008	2009	2010	2011
Հայաստան	69,9	69,9	69,2	69,7
Ադրբեջան	55,3	58,0	58,8	59,7
Վրաստան	69,2	69,8	70,4	70,4
Ռուսաստան	49,8	50,8	50,3	50,5
Թուրքիա	59,9	61,6	63,8	64,2
Իրան	45,0	44,6	43,4	42,1

ա Տնտեսական ազատության համաթիվը չափում է 183 երկրների տնտեսական ազատությունը՝ հիմնվելով առևտրային ազատության, գործարար ազատության, ներդրումային ազատության և սեփականության իրավունքի վրա, տատանվում է 0-100 միջակայքում, որտեղ 0-ն արտահայտում է ազատության նվազագույն մակարդակ, իսկ 100-ը՝ ազատության առավելագույն մակարդակ:

Տնտեսական աճ

Իրական ՀՆԱ-ի միջին տարեկան աճ, 1991-2010

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	-11,7	-41,8	-8,8	5,4
Ադրբեջան	-0,7	-22,6	-23,1	-19,7
Վրաստան	-21,1	-44,9	-29,3	-10,4
Ռուսաստան	-5,0	-14,5	-8,7	-12,6
Թուրքիա	0,7	5,0	7,7	-4,7
Իրան	12,6	4,3	-1,6	-0,4
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	6,9	5,9	3,3	7,3
Ադրբեջան	-11,8	1,3	5,8	10,0
Վրաստան	2,6	11,2	10,5	3,1
Ռուսաստան	-4,1	-3,6	1,4	-5,3
Թուրքիա	7,9	7,4	7,6	2,3
Իրան	2,7	7,1	3,4	2,7
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	3,3	5,9	9,6	13,2
Ադրբեջան	7,4	11,1	9,9	10,6
Վրաստան	2,9	1,8	4,8	5,5
Ռուսաստան	6,4	10,0	5,1	4,7
Թուրքիա	-3,4	6,8	-5,7	6,2
Իրան	1,9	5,1	3,7	7,5
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	14,0	10,5	13,9	13,2
Ադրբեջան	11,2	10,2	26,4	34,5
Վրաստան	11,1	5,9	9,6	9,4
Ռուսաստան	7,3	7,2	6,4	8,2
Թուրքիա	5,3	9,4	8,4	6,9
Իրան	7,1	5,1	4,6	5,9
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	13,7	6,9	-14,1	2,1
Ադրբեջան	25,0	10,8	9,3	5,0
Վրաստան	12,3	2,3	-3,8	6,3
Ռուսաստան	8,5	5,2	-7,8	4,0
Թուրքիա	4,7	0,7	-4,8	8,9
Իրան	7,8	2,3	1,8	1,0

Առևտուր

Երկրի արտահանում տարածաշրջանային արտահանման մեջ, 2009, 2010

	2009		2010	
	Ապրանքների և ծառայությունների արտահանում, մլրդ, ԱՄՆ դոլլար	Ընդհանուր արտահանումների%	Ապրանքների և ծառայությունների արտահանում, մլրդ, ԱՄՆ դոլլար	Ընդհանուր արտահանումների%
Հայաստան	1,3	0,2%	1,9	0,3%
Ադրբեջան	22,8	4,3%	28,5	4,3%
Վրաստան	3,2	0,6%	4,1	0,6%
Ռուսաստան	345,0	64,2%	444,8	67,3%
Թուրքիա	143,3	26,7%	155,3	23,5%
Իրան	21,9	4,1%	26,3	4,0%

Առևտրից կախվածություն. արտաքին առևտրաշրջանառությունը, 2009, 2010

	2009		2010	
	Ապրանքների և ծառայությունների ներմուծում, մլրդ, ԱՄՆ դոլլար	Առևտուր, որպես ՀՆԱ-ի %	Ապրանքների և ծառայությունների ներմուծում, մլրդ, ԱՄՆ դոլլար	Առևտուր, որպես ՀՆԱ-ի %
Հայաստան	3,7	49%	4,2	49%
Ադրբեջան	9,9	77%	10,5	71%
Վրաստան	5,3	78%	6,1	87%
Ռուսաստան	253,2	48%	322,3	49%
Թուրքիա	151,4	48%	197,0	49%
Իրան	55,3	23%	58,1	27%

Ապրանքների առևտուր. բաժինը երկրներում ապրանքների արտահանման մեջ, 2009, 2010

	2009		2010	
	Ապրանքների արտահանում, մլրդ, ԱՄՆ դոլլար	Ընդհանուր արտահանումների%	Ապրանքների արտահանում, մլրդ, ԱՄՆ դոլլար	Ընդհանուր արտահանումների%
Հայաստան	0,7	0,2%	1,2	0,2%
Ադրբեջան	21,1	4,8%	26,5	4,8%
Վրաստան	1,9	0,4%	2,5	0,4%
Ռուսաստան	303,4	69,5%	400,4	72,6%
Թուրքիա	109,6	25,1%	120,9	21,9%

Ծառայությունների առևտուր. բաժինը երկրներում ծառայությունների արտահանման մեջ, 2009, 2010

	2009		2010	
	Ծառայությունների արտահանում, մլրդ, ԱՄՆ դոլլար	Ընդհանուր արտահանումների%	Ծառայությունների արտահանում, մլրդ, ԱՄՆ դոլլար	Ընդհանուր արտահանումների%
Հայաստան	0,6	0,8%	0,8	0,9%
Ադրբեջան	1,8	2,2%	2,1	2,5%
Վրաստան	1,3	1,7%	1,6	1,9%
Ռուսաստան	41,5	53,0%	44,3	53,3%
Թուրքիա	33,2	42,4%	34,4	41,3%

Վճարային հաշվեկշիռ. ընթացիկ հաշիվ^ա

Ավելցուկ / պակասորդ. մլն ԱՄՆ դոլար, 1991-2010

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	*	-50	-67	-104
Ադրբեջան	*	-198	-160	-123
Վրաստան	*	*	*	-278
Ռուսաստան	*	-1 200	2 600	7 844
Թուրքիա	250	-974	-6 433	2 631
Իրան	-9 448	-6 504	-4 215	4 956
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	-218	-291	-307	-403
Ադրբեջան	-401	-931	-916	-1 365
Վրաստան	-363	-570	-514	-290
Ռուսաստան	6 963	10 847	-80	219
Թուրքիա	-2 338	-2 437	-2 638	2 000
Իրան	3 358	5 232	2 213	-2 139
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	-307	-278	-200	-148
Ադրբեջան	-600	-168	-52	-768
Վրաստան	-264	-161	-211	-216
Ռուսաստան	24 616	46 839	33 935	29 520
Թուրքիա	-925	-9 920	3 760	-1 521
Իրան	6 555	12 481	5 985	3 585
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	-189	-20	-52	-117
Ադրբեջան	-2 021	-2 589	167	3 707
Վրաստան	-384	-354	-709	-1 175
Ռուսաստան	35 410	59 512	84 602	94 686
Թուրքիա	-8 036	-15 601	-22 603	-32 866
Իրան	816	1 442	114 037	20 402
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	-589	-1 382	-1 369	-1 373
Ադրբեջան	9 019	16 453	10 173	15 039
Վրաստան	-2 010	-2 912	-1 210	-1 353
Ռուսաստան	77 012	103 530	48 605	71 129
Թուրքիա	-38 434	-41 959	-13 991	-47 739
Իրան	32 571	23 987	8 839	14 295

ա Ընթացիկ հաշվում ներառվում են երկրի՝ ապրանքների, ծառայությունների, եկամուտների և փոխանցումների արտաքին շրջանառության գործառնությունները:

Վճարային հաշվեկշիռ. ընթացիկ հաշիվ

Ավելցուկ / պակասորդ. ՀՆԱ տոկոս, 1991-2010

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	*	-15,4	-13,6	-16,1
Ադրբեջան	*	-4,0	-4,0	-3,7
Վրաստան	*	*	*	-11,1
Ռուսաստան	*	-0,3	0,6	2,0
Թուրքիա	0,2	-0,6	-3,6	2,0
Իրան	-9,7	-5,7	-7,0	7,4
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	-17,0	-18,2	-19,1	-21,4
Ադրբեջան	-13,1	-29,3	-23,1	-30,7
Վրաստան	-13,5	-18,6	-14,6	-8,0
Ռուսաստան	1,8	2,8	-0,0	0,1
Թուրքիա	-1,4	-1,3	-1,4	0,7
Իրան	3,7	4,7	2,1	-2,1
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	-16,6	-14,6	-9,5	-6,2
Ադրբեջան	-13,1	-3,2	-0,9	-12,3
Վրաստան	-9,4	-5,8	-6,1	-6,4
Ռուսաստան	12,6	18,1	11,4	8,7
Թուրքիա	-0,4	-5,0	1,9	-0,7
Իրան	6,3	12,3	5,2	3,1
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	-6,7	-4,5	-1,1	-1,8
Ադրբեջան	-27,8	-29,8	1,3	17,7
Վրաստան	-9,6	-6,9	-11,1	-15,1
Ռուսաստան	7,9	9,7	11,3	9,3
Թուրքիա	2,6	-4,0	-4,7	-6,2
Իրան	-0,6	0,9	7,3	9,2
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	-6,4	-11,9	-16,0	-14,7
Ադրբեջան	27,3	33,7	23,0	29,0
Վրաստան	-19,8	-22,8	-11,2	-11,4
Ռուսաստան	5,7	7,3	3,8	4,7
Թուրքիա	-5,8	-5,7	-2,3	-6,5
Իրան	11,4	7,1	2,7	4,2

Գնաճ

Սպառողական գների միջին տարեկան աճ, տոկոս, 1991-2010

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	174,1	728,7	1 822,9	4 962,3
Ադրբեջան	*	1 736,8	1 128,0	1 662,2
Վրաստան	62,1	1 314,1	15 442,3	6 041,6
Ռուսաստան	160,0	2 509,0	874,6	307,6
Թուրքիա	66,0	70,1	66,1	106,3
Իրան	17,1	25,8	21,2	31,4
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	176,0	18,7	14,0	8,7
Ադրբեջան	411,8	19,8	3,7	-0,8
Վրաստան	162,7	43,0	6,5	6,9
Ռուսաստան	197,5	47,7	14,8	27,7
Թուրքիա	88,1	80,3	85,7	84,6
Իրան	49,7	28,9	17,3	17,9
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	0,6	-0,8	3,1	1,1
Ադրբեջան	8,5	1,8	1,5	2,8
Վրաստան	9,7	4,0	4,7	5,6
Ռուսաստան	85,7	20,8	21,5	15,8
Թուրքիա	64,9	54,9	54,4	45,0
Իրան	20,1	14,5	11,3	14,3
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	4,7	7,0	0,6	2,9
Ադրբեջան	2,2	6,7	9,6	8,3
Վրաստան	4,8	5,7	8,2	9,2
Ռուսաստան	13,7	10,9	12,7	9,7
Թուրքիա	25,3	10,6	10,1	10,5
Իրան	16,5	14,8	13,4	11,9
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	4,4	9,0	3,4	8,2
Ադրբեջան	16,7	20,8	1,5	5,7
Վրաստան	9,2	10,0	1,7	7,1
Ռուսաստան	9,0	14,1	11,7	6,9
Թուրքիա	8,8	10,4	6,3	8,6
Իրան	17,2	25,5	13,5	10,1

Էներգիա

Էլեկտրաէներգիայի արտադրության աղբյուրներ, տոկոս ընդհանուրից, 2005-2008

Հայաստան

Ցուցիչի անուն՝ ըստ աղբյուրի

	2005	2006	2007	2008
Ածուխ	0,0	0,0	0,0	0,0
Հիդրոէլեկտրական	28,1	30,7	31,4	31,1
Բնական գազ	28,9	24,8	25,2	26,2
Միջուկային	43,0	44,4	43,3	42,6
Նավթ	0,0	0,0	0,0	0,0

Ադրբեջան

	2005	2006	2007	2008
Ածուխ	0,0	0,0	0,0	0,0
Հիդրոէլեկտրական	14,2	10,7	9,8	9,3
Բնական գազ	58,1	63,5	74,5	84,1
Միջուկային	0,0	0,0	0,0	0,0
Նավթ	27,7	25,9	15,7	6,6

Վրաստան

	2005	2006	2007	2008
Ածուխ	0,0	0,0	0,0	0,0
Հիդրոէլեկտրական	85,8	72,9	81,8	84,8
Բնական գազ	13,3	26,7	17,9	15,2
Միջուկային	0,0	0,0	0,0	0,0
Նավթ	0,9	0,3	0,3	0,0

Ռուսաստան

	2005	2006	2007	2008
Ածուխ	17,3	17,9	16,7	18,9
Հիդրոէլեկտրական	18,2	17,4	17,5	15,9
Բնական գազ	46,2	46,1	48,0	47,6
Միջուկային	15,7	15,7	15,8	15,7
Նավթ	2,2	2,4	1,7	1,5

Թուրքիա

	2005	2006	2007	2008
Ածուխ	26,7	26,5	27,9	29,1
Հիդրոէլեկտրական	24,4	25,1	18,7	16,8
Բնական գազ	45,3	45,8	49,6	49,7
Միջուկային	0,0	0,0	0,0	0,0
Նավթ	3,4	2,5	3,4	3,8

Իրան

	2005	2006	2007	2008
Ածուխ	0,0	0,3	0,3	0,2
Հիդրոէլեկտրական	9,0	9,2	8,8	2,3
Բնական գազ	74,5	74,0	75,1	80,8
Միջուկային	0,0	0,0	0,0	0,0
Նավթ	16,4	16,5	15,8	16,6

Էներգիա

Էլեկտրաէներգիայի արտադրություն, մլն կՎ/ժ, 1991-2008

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	9 516	9 004	6 295	5 658
Ադրբեջան	23 356	19 673	19 100	17 571
Վրաստան	12 992	11 154	10 455	11 024
Ռուսաստան	1 068 163	1 008 450	955 702	874 881
Թուրքիա	60 246	67 342	73 808	78 321
Իրան	64 126	68 419	76 204	81 878
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	5 561	6 214	6 029	6 191
Ադրբեջան	17 044	17 088	16 836	17 998
Վրաստան	8 154	7 187	7 163	7 671
Ռուսաստան	859 026	846 166	833 174	826 189
Թուրքիա	86 247	94 862	103 296	111 022
Իրան	84 969	90 851	97 744	103 438
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	5 717	5 958	5 745	5 519
Ադրբեջան	18 177	18 699	18 969	19 543
Վրաստան	7 683	7 424	6 937	7 257
Ռուսաստան	845 347	876 468	889 333	889 312
Թուրքիա	116 440	124 922	122 725	129 400
Իրան	112 652	121 393	130 098	140 759
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	5 501	6 030	6 317	5 941
Ադրբեջան	21 285	21 643	21 218	23 611
Վրաստան	7 160	6 924	7 267	7 287
Ռուսաստան	914 328	929 905	951 159	993 865
Թուրքիա	140 581	150 698	161 956	176 299
Իրան	152 599	167 012	178 294	199 601
	2007	2008		
Հայաստան	5 898	5 772		
Ադրբեջան	24 211	23 875		
Վրաստան	8 332	8 441		
Ռուսաստան	1 013 399	1 038 431		
Թուրքիա	191 558	198 418		
Իրան	203 986	214 531		

Էներգիա

Էներգիայի արտադրություն, նավթին համարժեք կիլոտոննա, 1991-2008

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	135	263	370	303
Ադրբեջան	19 932	18 150	16 392	14 937
Վրաստան	1 547	1 470	1 750	1 003
Ռուսաստան	1 217 877	1 138 749	1 057 473	991 412
Թուրքիա	25 632	26 353	26 173	26 301
Իրան	196 578	202 545	215 161	218 618
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	245	742	539	547
Ադրբեջան	14 725	14 387	14 096	16 335
Վրաստան	1 195	1 610	1 440	1 377
Ռուսաստան	967 562	965 000	933 433	939 751
Թուրքիա	26 482	27 122	27 959	29 071
Իրան	224 190	225 393	225 971	229 971
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	646	632	602	738
Ադրբեջան	19 035	18 962	19 581	19 752
Վրաստան	1 326	1 325	1 265	1 328
Ռուսաստան	962 100	977 983	1 008 222	1 046 285
Թուրքիա	27 490	25 857	24 415	24 115
Իրան	228 716	242 032	243 987	237 345
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	692	746	861	846
Ադրբեջան	19 826	20 053	27 392	38 127
Վրաստան	1 376	1 287	980	928
Ռուսաստան	1 119 453	1 172 318	1 203 237	1 227 000
Թուրքիա	23 589	24 111	23 931	26 348
Իրան	265 350	282 220	304 579	311 525
	2007	2008		
Հայաստան	826	797		
Ադրբեջան	52 093	58 590		
Վրաստան	1 073	1 077		
Ռուսաստան	1 239 129	1 253 922		
Թուրքիա	27 273	28 979		
Իրան	327 365	326 855		

Էներգիա

Էներգիայի սպառում, նավթին համարժեք կիլոտոննա,
1991-2008

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	8 112	4 117	2 179	1 366
Ադրբեջան	26 253	16 532	15 234	15 902
Վրաստան	9 881	8 561	7 560	4 651
Ռուսաստան	871 122	795 667	751 202	656 964
Թուրքիա	52 089	53 683	56 891	56 200
Իրան	74 912	76 447	82 565	90 992
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	1 632	1 769	1 849	1 884
Ադրբեջան	12 747	11 726	11 207	11 679
Վրաստան	3 724	3 745	3 286	3 034
Ռուսաստան	636 646	630 084	601 978	587 950
Թուրքիա	61 545	66 936	70 481	71 682
Իրան	93 953	95 187	94 583	106 046
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	1 821	2 003	1 998	1 868
Ադրբեջան	11 065	11 435	11 395	11 453
Վրաստան	2 782	2 868	2 570	2 544
Ռուսաստան	608 988	619 265	626 014	623 098
Թուրքիա	70 376	76 348	70 402	74 248
Իրան	110 236	119 000	125 528	132 896
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	1 970	2 083	2 505	2 546
Ադրբեջան	11 991	12 645	13 353	13 578
Վրաստան	2 705	2 780	2 839	3 031
Ռուսաստան	645 323	647 392	651 712	670 673
Թուրքիա	77 833	80 858	84 379	93 035
Իրան	144 567	160 189	164 525	179 372
	2007	2008		
Հայաստան	2 845	2 997		
Ադրբեջան	12 078	13 367		
Վրաստան	3 336	2 988		
Ռուսաստան	672 591	686 757		
Թուրքիա	100 005	98 502		
Իրան	194 176	202 053		

Էներգիա

Էներգիայի զուտ ներմուծում, տոկոս էներգիայի առևտրային օգտագործումից, 1991-2008

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	+98	+94	+83	+78
Ադրբեջան	+24	-10	-8	+6
Վրաստան	+84	+83	+77	+78
Ռուսաստան	-40	-43	-41	-51
Թուրքիա	+51	+51	+54	+53
Իրան	-162	-165	-161	-140
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	+85	+58	+71	+71
Ադրբեջան	-16	-23	-26	-40
Վրաստան	+68	+57	+56	+55
Ռուսաստան	-52	-53	-55	-60
Թուրքիա	+57	+59	+60	+59
Իրան	-139	-137	-139	-117
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	+65	+68	+70	+60
Ադրբեջան	-72	-66	-72	-72
Վրաստան	+52	+54	+51	+48
Ռուսաստան	-58	-58	-61	-68
Թուրքիա	+61	+66	+65	+68
Իրան	-107	-103	-94	-79
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	+65	+64	+66	+67
Ադրբեջան	-65	-59	-105	-181
Վրաստան	+49	+54	+65	+69
Ռուսաստան	-73	-81	-85	-83
Թուրքիա	+70	+70	+72	+72
Իրան	-84	-76	-85	-74
	2007	2008		
Հայաստան	+71	+73		
Ադրբեջան	-331	-338		
Վրաստան	+68	+64		
Ռուսաստան	-84	-83		
Թուրքիա	+73	+71		
Իրան	-69	-62		

Էներգիա

ՀՆԱ-ն օգտագործված էներգիայի միավորի հաշվով,
նավթին համարժեք կգ, 1991-2008

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	0,8	1,0	1,7	3,0
Ադրբեջան	1,0	1,2	1,0	0,8
Վրաստան	1,8	1,1	0,9	1,4
Ռուսաստան	1,3	1,3	1,3	1,3
Թուրքիա	4,8	5,1	5,3	5,1
Իրան	3,8	4,0	3,7	3,4
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	2,7	2,7	2,7	2,9
Ադրբեջան	0,9	1,0	1,1	1,2
Վրաստան	1,8	2,0	2,6	3,0
Ռուսաստան	1,3	1,3	1,4	1,4
Թուրքիա	5,1	5,2	5,4	7,5
Իրան	3,5	3,7	4,0	3,7
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	3,2	3,1	3,5	4,3
Ադրբեջան	1,4	1,6	1,8	2,0
Վրաստան	3,4	3,4	4,1	4,4
Ռուսաստան	1,4	1,6	1,7	1,9
Թուրքիա	7,4	7,7	8,0	7,7
Իրան	3,7	3,7	3,7	3,8
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	4,8	5,1	5,0	5,8
Ադրբեջան	2,1	2,3	2,8	3,9
Վրաստան	4,7	5,0	5,5	5,9
Ռուսաստան	2,1	2,3	2,6	3,2
Թուրքիա	7,6	8,5	9,3	9,6
Իրան	3,8	3,7	3,9	3,9
	2007	2008		
Հայաստան	6,0	6,3		
Ադրբեջան	5,6	5,7		
Վրաստան	6,2	7,2		
Ռուսաստան	3,5	4,2		
Թուրքիա	9,8	10,8		
Իրան	4,0	4,0		

Գործարար ոլորտ

Մրցունակության համաշխարհային համաթիվ^ա, 2011-2012

	Կարգ	Միավոր
Հայաստան	92	3,9
Ադրբեջան	55	4,3
Վրաստան	88	4,0
Ռուսաստան	66	4,2
Թուրքիա	59	4,3
Իրան	62	4,3

Մակրոտնտեսական միջավայրի դասակարգում^բ, 2011-2012

	Կարգ	Միավոր
Հայաստան	114	4,2
Ադրբեջան	16	5,9
Վրաստան	137	3,7
Ռուսաստան	44	5,2
Թուրքիա	69	4,8
Իրան	27	5,6

ա Մրցունակության համաշխարհային համաթիվը (ՄՀՀ) ընդգրկում է ազգային մրցունակության միկրոտնտեսական և մակրոտնտեսական հիմքերը: Մրցունակությունը սահմանվում է որպես հաստատությունների, քաղաքականությունների և գործոնների բազմություն, որոնք որոշում են երկրի արտադրողականության մակարդակը: Համաշխարհային մրցունակության ցուցանիշն ընդգրկում է 139 երկիր: Համաթիվը տատանվում է 1-7 միջակայքում, որտեղ 1-ն արտահայտում է մրցունակության ամենավատ ցուցանիշ, իսկ 7-ը՝ մրցունակության ամենալավ ցուցանիշ:

բ Մակրոտնտեսական միջավայրի միավորը ցույց է տալիս մակրոտնտեսական միջավայրի կայունությունը: Ցուցանիշը տատանվում է 1-7 միջակայքում, որտեղ 1 նիշն արտահայտում է մակրոտնտեսական միջավայրի ամենաթույլ կայունությունը, իսկ 7-ը՝ ամենաուժեղ կայունությունը:

Գործարարության ստեղծարարություն և հետազոտություն

Նորարարության և տեխնոլոգիական զարգացվածության ցուցանիշ^ա, 2011-2012

	Կարգ	Միավոր
Հայաստան	110	3,1
Ադրբեջան	67	3,5
Վրաստան	117	3,0
Ռուսաստան	97	3,2
Թուրքիա	58	3,6
Իրան	83	3,4

Ուղեղների արտահոսքի գնահատում^բ, 2011-2012

	Կարգ	Միավոր
Հայաստան	103	2,9
Ադրբեջան	78	3,2
Վրաստան	102	2,9
Ռուսաստան	98	2,9
Թուրքիա	97	2,9
Իրան	107	2,7

Հետազոտությունների և զարգացման ծախսերը ՀՆԱ-ում, տոկոս

	Միավոր	Տարի
Հայաստան	0,27	2009
Ադրբեջան	0,17	2007
Վրաստան	0,18	2005
Ռուսաստան	1,03	2008
Թուրքիա	0,73	2008
Իրան	0,67	2006

ա Նորարարության ցուցանիշը հիմնված է նորարարության արտադրության և նորարարության ծախսերի ցուցանիշների վրա:

բ Ուղեղների արտահոսքի միավորը տատանվում է 1-7 միջակայքում, որտեղ՝ 1 նշանակում է, որ լավագույնները որպես կանոն լքում են երկիրը՝ հնարավորություններ փնտրելով այլ երկրներում, 7 նշանակում է, որ տաղանդավոր մարդկանց համար երկրում շատ հնարավորություններ կան:

Գործարարության ստեղծարարություն և հետազոտություն

Արտոնագրերի դիմում ըստ ծագման երկրի, 1995-2009

	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	*	162	62	75
Ադրբեջան	221	165	*	*
Վրաստան	287	288	265	279
Ռուսաստան	18 046	18 435	15 498	16 913
Թուրքիա	185	209	226	239
Իրան	278	288	285	338
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	109	119	140	200
Ադրբեջան	*	*	*	*
Վրաստան	266	232	258	195
Ռուսաստան	20 591	24 081	25 647	24 477
Թուրքիա	332	366	421	504
Իրան	368	410	692	910
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	160	3	214	207
Ադրբեջան	9	8	286	7
Վրաստան	199	259	237	250
Ռուսաստան	25 631	23 976	24 667	29 046
Թուրքիա	603	869	1 120	1 419
Իրան	1 296	2 441	4 071	5 995
	2007	2008	2009	
Հայաստան	19	242	128	
Ադրբեջան	27	255	13	
Վրաստան	100	227	261	
Ռուսաստան	28 744	29 183	26 850	
Թուրքիա	2 184	2 700	2 949	
Իրան	52	51	60	

Գործարարության ստեղծարարություն և հետազոտություն

Արտոնագրային դրամաշնորհներ ըստ ծագման երկրի,
1995-2009

	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	*	125	134	30
Ադրբեջան	9	79	*	*
Վրաստան	105	186	149	356
Ռուսաստան	21 204	16 822	26 012	19 610
Թուրքիա	64	54	15	35
Իրան	81	79	84	65
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	144	96	155	129
Ադրբեջան	*	*	*	*
Վրաստան	200	257	160	139
Ռուսաստան	15 745	14 830	14 224	15 596
Թուրքիա	40	44	79	109
Իրան	152	241	529	440
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	124	151	119	214
Ադրբեջան	6	4	5	8
Վրաստան	124	5	193	146
Ռուսաստան	21 139	19 601	19 947	19 641
Թուրքիա	151	122	152	184
Իրան	639	1 228	2 608	4 078
	2007	2008	2009	
Հայաստան	10	134	152	
Ադրբեջան	14	215	13	
Վրաստան	46	147	150	
Ռուսաստան	19 008	22 871	26 861	
Թուրքիա	390	435	538	
Իրան	6	5	8	

Բիզնես ծախսեր և օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ

Բիզնես սկսելու գինը^ա, 1 շնչի տարեկան եկամտի հաշվով, տոկոս, 2011-2012

Հայաստան	2,9
Ադրբեջան	2,7
Վրաստան	4,3
Ռուսաստան	2,0
Թուրքիա	11,2
Իրան	3,8

Բիզնես սկսելու ժամանակ^բ, օրեր, 2011-2012

Հայաստան	8
Ադրբեջան	8
Վրաստան	2
Ռուսաստան	30
Թուրքիա	6
Իրան	6

Առևտրի^գ գործընթաց, դասակարգում, 2011-2012

Հայաստան	104
Ադրբեջան	170
Վրաստան	54
Ռուսաստան	160
Թուրքիա	80
Իրան	138

ա Բիզնես սկսելու գինը ներկայացվում է որպես մեկ շնչի հաշվով տնտեսության եկամտի տոկոս: Այն ներառում է պաշտոնական վճարումները և իրավական կամ մասնագիտական ծառայությունների վճարումները՝ առաջնորդվելով ընկերության մասին օրենքով, առևտրային օրենսգրքով, հատուկ կարգավորումներով և սահմանված դրույթաչափերով վճարումներով:

բ Բիզնես սկսելու ժամանակը օրացույցային օրերի քանակն է, որը պահանջվում է բիզնեսը իրավաբանորեն գործարկելու համար:

գ Արևտրի գործընթացը հաշվում է ապրանքի բեռի արտահանման և ներմուծման ժամանակն ու գինը (չհաշված տարիֆները): Դասակարգումը ըստ 183 երկրների:

Քիզնես ծախսեր և օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ

Հարկատեսակների թիվ^ա, 2011

Հայաստան	34
Ադրբեջան	18
Վրաստան	4
Ռուսաստան	9
Թուրքիա	15
Իրան	20

Սեփականության գրանցման գին^բ, սեփականության գնի տոկոս, 2011

Հայաստան	0,3
Ադրբեջան	0,2
Վրաստան	0,1
Ռուսաստան	0,2
Թուրքիա	3,3
Իրան	10,5

ա Հարկատեսակների թիվը քիզնեսի կողմից վճարվող հարկերի ընդհանուր քանակն է: Հարկը հաշվվում է որպես տարեկան վճար, չնայած վճարումներն ավելի հաճախ են կատարվում:

բ Սեփականություն գրանցելու ծախսի ցուցանիշը ներկայացվում է որպես տոկոս անշարժ գույքի արժեքից՝ ընդունելով հավասար մեկ շնչի հաշվով եկամտի հիսունապատիկին: Միայն օրենքով պահանջվող պաշտոնական ծախսերն են հաշվվում՝ ներառյալ վարձեր, փոխանցման հարկեր, թույլտվությունների համար գանձվող պետական տուրքեր և սեփականության ռեգիստրին, նոտարական գրասենյակին կամ իրավաբանին տրվող ցանկացած այլ վճարներ: Ծախսի մեջ ներառված են և վաճառողի, և գնորդի կատարած ծախսերը:

Բիզնես ծախսեր և օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ

19 տարեկանի կամ սկսնակի նվազագույն աշխատավարձը, ամսական ԱՄՆ դոլար, 2011

Հայաստան	88,1
Ադրբեջան	103,9
Վրաստան	23,4
Ռուսաստան	139,0
Թուրքիա	550,6
Իրան	318,3

Նվազագույն աշխատավարձի և ավելացված արժեքի հարաբերությունը մեկ աշխատողի հաշվով, 2011

Հայաստան	0,23
Ադրբեջան	0,17
Վրաստան	0,07
Ռուսաստան	0,12
Թուրքիա	0,47
Իրան	0,57

Աշխատանքային հարկեր և պարտադիր վճարումներ, շահույթից տոկոս, 2011

Հայաստան	23,0
Ադրբեջան	24,8
Վրաստան	0,0
Ռուսաստան	32,1
Թուրքիա	18,8
Իրան	25,9

Բիզնես ծախսեր և օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ

Օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների հոսքեր,
մլն ԱՄՆ դոլար, 1991-2010

	Հայաստան		Ադրբեջան	
	Ներհոսք	Արտահոսք	Ներհոսք	Արտահոսք
1991	19,6	*	-	0
1992	2,4	*	*	0
1993	0,8	*	*	0
1994	9,2	*	*	0
1995	24,4	*	330,1	00
1996	17,6	0,0	627,3	00
1997	51,9	0,0	1 114,8	00
1998	220,8	0,0	1 023,0	00
1999	122,0	0,0	510,3	00
2000	104,2	0,0	129,9	-08
2001	69,9	0,0	226,5	00
2002	110,7	0,0	1 392,4	-325,6
2003	120,9	-0,4	3 285,0	-933,3
2004	247,9	-2,3	3 556,1	-1 204,8
2005	239,4	-6,7	1 679,9	-1 220,8
2006	453,2	-3,1	-584,0	-705,5
2007	698,8	2,1	-4 748,9	-285,6
2008	935,4	-10,2	14,8	-555,6
2009	906,2	-52,7	473,3	-326,1
2010	693,4	-8,3	563,1	-232,0

	Վրաստան		Ռուսաստան	
	Ներհոսք	Արտահոսք	Ներհոսք	Արտահոսք
1991	*	*	*	0,0
1992	*	*	1 161.0	0,0
1993	*	*	1 211.0	0,0
1994	*	*	640.0	-101,0
1995	00	0,0	2 066.0	-606,0
1996	00	0,0	2 579.0	-923,0
1997	242,6	0,0	4 865.0	-3 184,0
1998	265,3	0,0	2 761.0	-1 270,0
1999	82,2	-1,0	3 309.0	-2 208,0
2000	131,2	-3,2	2 714.0	-3 177,0
2001	109,8	-4,1	2 469.0	-2 533,0
2002	160,2	-4,1	3 461.0	-3 533,0
2003	334,6	-3,8	7 958.0	-9 727,0
2004	492,3	-9,6	15 444.0	-13 782,0
2005	452,8	89,5	12 886.0	-12 767,0
2006	1 170,1	15,8	29 701.0	-23 151,0
2007	1 750,2	-76,3	55 073.0	-45 916,0
2008	1 564,0	-70,0	75 002.0	-55 594,0
2009	658,4	1,1	36 500.0	-43 665,0
2010	814,5	-5,9	41 194.0	-51 697,0

Բիզնես ծախսեր և օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ

Օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների հոսքեր, մլն ԱՄՆ դոլար, 1991-2010

	Թուրքիա		Իրան	
	Ներհոսք	Արտահոսք	Ներհոսք	Արտահոսք
1991	810,0	-27,0	22,6	*
1992	844,0	-65,0	8,5	*
1993	636,0	-14,0	207,6	0
1994	608,0	-49,0	2,0	0
1995	885,0	-113,0	17,0	0
1996	722,0	-110,0	26,0	0
1997	805,0	-251,0	53,0	0
1998	940,0	-367,0	24,0	0
1999	783,0	-645,0	35,0	0
2000	982,0	-870,0	39,0	*
2001	3 352,0	-497,0	1 084,5	*
2002	1 082,0	-143,0	3 657,1	*
2003	1 702,0	-480,0	2 697,9	*
2004	2 785,0	-780,0	2 863,4	*
2005	10 031,0	-1 064,0	3 135,6	*
2006	20 185,0	-924,0	1 646,6	*
2007	22 047,0	-2 106,0	1 669,6	*
2008	19 504,0	-2 549,0	1 615,4	*
2009	8 409,0	-1 553,0	3 016,1	*
2010	9 278,0	-1 464,0	3 616,9	*

Գործարարության խոչընդոտներ և կոռուպցիա

Կոռուպցիայի ընկալման համաթիվ^ա, 2005-2010

	2005	2006	2007	2008
Հայաստան	2,9	2,9	3,0	2,9
Ադրբեջան	2,2	2,4	2,1	1,9
Վրաստան	2,3	2,8	3,4	3,9
Ռուսաստան	2,4	2,5	2,3	2,1
Թուրքիա	3,5	3,8	4,1	4,6
Իրան	2,9	2,7	2,5	2,3

	2009	2010
Հայաստան	2,7	2,6
Ադրբեջան	2,3	2,4
Վրաստան	4,1	3,8
Ռուսաստան	2,2	2,1
Թուրքիա	4,4	4,4
Իրան	1,8	2,2

Թվանշային արտադրանքի անօրինական օգտագործման տոկոս, 2007, 2009

	2007	2009
Հայաստան	93	90
Ադրբեջան	92	88
Վրաստան	*	95
Ռուսաստան	73	67
Թուրքիա	65	63
Իրան	*	*

Մտավոր սեփականության պաշտպանություն^բ, 2011-2012

	Կարգ	Միավոր
Հայաստան	96	3,0
Ադրբեջան	60	3,7
Վրաստան	105	2,8
Ռուսաստան	126	2,5
Թուրքիա	108	2,7
Իրան	111	2,7

ա Կոռուպցիայի ընկալման համաթիվը գնահատում է պետությունները ըստ հանրային և քաղաքական պաշտոնյաների շրջանում կոռուպցիայի ընկալման աստիճանի: Տատանվում է 0-10 միջակայքում, որտեղ 0-ն արտահայտում է կոռուպցիայի բարձր մակարդակ, իսկ 10-ը՝ կոռուցիայի ցածր մակարդակ:

բ Մտավոր սեփականության պաշտպանության միավորը տատանվում է 1-7 միջակայքում, որտեղ 1-ը համապատասխանում է երկրում մտավոր սեփականության պաշտպանության շատ թույլ, իսկ 7-ը՝ շատ ուժեղ մակարդակին:

Կյանքի սպասվող տևողություն ծննդյան պահից

Ընդհանուր բնակչության կյանքի սպասվող տևողություն, տարի, 1991-2009

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	70,4	72,2	71,1	71,6
Ադրբեջան	70,5	69,7	69,5	69,6
Վրաստան	71,2	70,3	68,9	70,2
Ռուսաստան	68,9	67,8	65,0	63,9
Թուրքիա	67,7	68,1	68,5	68,8
Իրան	65,0	66,0	66,0	67,0
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	72,5	72,9	73,9	74,7
Ադրբեջան	69,1	70,2	71,2	71,6
Վրաստան	70,3	70,7	70,9	71,2
Ռուսաստան	64,5	65,8	66,7	67,1
Թուրքիա	69,2	69,6	70,1	70,3
Իրան	67,0	67,0	68,0	68,0
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	73,2	73,4	73,1	73,0
Ադրբեջան	71,6	71,8	71,9	72,2
Վրաստան	71,4	71,3	71,6	71,5
Ռուսաստան	65,9	65,3	65,2	65,0
Թուրքիա	70,7	71,0	71,4	71,8
Իրան	69,0	69,0	69,0	70,0
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	72,9	73,4	73,5	73,3
Ադրբեջան	72,3	72,4	72,4	72,4
Վրաստան	72,1	71,6	74,0	74,3
Ռուսաստան	64,9	65,3	65,3	66,6
Թուրքիա	72,1	72,5	72,9	73,2
Իրան	70,0	70,0	71,0	71,0
	2007	2008	2009	
Հայաստան	73,5	73,8	73,9	
Ադրբեջան	72,4	72,6	73,5	
Վրաստան	75,1	74,2	73,6	
Ռուսաստան	67,5	67,9	68,7	
Թուրքիա	72,0	72,0	72,0	
Իրան	71,0	71,0	71,1	

Կյանքի սպասվող տևողություն ծննդյան պահից

Տղամարդկանց կյանքի սպասվող տևողություն, տարի, 1991-2009

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	67,4	68,7	67,9	68,1
Ադրբեջան	66,3	65,4	65,2	65,2
Վրաստան	67,1	66,0	64,4	66,0
Ռուսաստան	63,4	61,9	58,8	57,4
Թուրքիա	65,7	66,1	66,4	66,8
Իրան	64,0	65,0	65,0	65,0
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	68,9	69,3	70,3	70,8
Ադրբեջան	65,2	66,3	67,4	67,9
Վրաստան	66,3	66,9	67,1	67,4
Ռուսաստան	58,1	59,6	60,9	61,2
Թուրքիա	67,2	67,6	68,0	68,3
Իրան	66,0	66,0	67,0	67,0
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	70,7	70,9	70,0	69,8
Ադրբեջան	68,1	68,6	68,6	69,4
Վրաստան	67,5	67,5	68,1	68,0
Ռուսաստան	59,9	59,0	58,9	58,7
Թուրքիա	68,7	69,0	69,4	69,8
Իրան	67,0	68,0	68,0	69,0
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	69,9	70,3	70,3	70,0
Ադրբեջան	69,5	69,6	69,6	69,6
Վրաստան	68,7	67,9	70,0	69,8
Ռուսաստան	58,6	58,9	58,9	60,4
Թուրքիա	70,1	70,5	70,9	71,1
Իրան	69,0	69,0	69,0	70,0
	2007	2008	2009	
Հայաստան	70,2	70,4	70,6	
Ադրբեջան	69,7	69,9	70,9	
Վրաստան	70,5	69,3	69,2	
Ռուսաստան	61,4	61,8	62,8	
Թուրքիա	69,0	70,0	70,1	
Իրան	70,0	70,0	69,7	

Կյանքի սպասվող տևողությունը ծննդյան պահից

Կանանց կյանքի սպասվող տևողություն, 1991-2009

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	73,3	75,5	74,4	74,9
Ադրբեջան	74,5	73,9	73,9	73,9
Վրաստան	75,0	74,6	73,3	74,1
Ռուսաստան	74,2	73,7	71,8	71,1
Թուրքիա	69,8	70,2	70,6	71,0
Իրան	66,0	67,0	67,0	68,0
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	75,9	76,2	77,3	78,1
Ադրբեջան	72,9	73,8	74,6	75,0
Վրաստան	74,2	74,3	74,5	74,8
Ռուսաստան	71,6	72,4	72,8	73,1
Թուրքիա	71,3	71,8	72,2	72,4
Իրան	68,0	69,0	69,0	70,0
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	75,5	75,7	76,1	75,9
Ադրբեջան	75,1	75,1	75,2	75,0
Վրաստան	75,1	75,0	74,9	74,9
Ռուսաստան	72,4	72,3	72,2	71,9
Թուրքիա	72,8	73,1	73,5	73,9
Իրան	70,0	70,0	71,0	71,0
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	75,8	76,4	76,5	76,4
Ադրբեջան	75,1	75,2	75,1	75,1
Վրաստան	75,3	75,1	77,6	78,5
Ռուսաստան	71,8	72,3	72,4	73,2
Թուրքիա	74,3	74,6	75,0	75,3
Իրան	71,0	72,0	72,0	72,0
	2007	2008	2009	
Հայաստան	76,6	76,9	77,0	
Ադրբեջան	75,1	75,4	76,1	
Վրաստան	79,4	79,0	77,7	
Ռուսաստան	73,9	74,2	74,7	
Թուրքիա	74,0	74,0	73,9	
Իրան	73,0	73,0	72,7	

Մահացության ցուցանիշներ և մանկամահացություն

Մահացության ցուցանիշներ. մահերի քանակը հազար բնակչի հաշվով, 1991-2010

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	6,5	7,0	7,4	6,6
Ադրբեջան	6,3	7,1	7,2	7,3
Վրաստան	9,6	10,2	11,2	10,4
Ռուսաստան	11,4	12,2	14,5	15,7
Թուրքիա	7,0	7,0	6,9	6,8
Իրան	6,9	6,6	6,4	6,2
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	6,6	6,6	6,3	6,1
Ադրբեջան	6,7	6,3	6,1	5,9
Վրաստան	10,4	10,4	10,5	10,5
Ռուսաստան	15,0	14,2	13,7	13,6
Թուրքիա	6,8	6,7	6,6	6,7
Իրան	6,1	6,0	5,9	5,9
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	6,3	6,3	7,5	8,0
Ադրբեջան	5,9	5,9	5,6	5,7
Վրաստան	10,6	10,7	10,5	10,7
Ռուսաստան	14,7	15,3	15,6	16,2
Թուրքիա	6,6	6,6	6,5	6,5
Իրան	5,8	5,8	5,8	5,8
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	8,1	8,0	8,2	8,5
Ադրբեջան	6,0	6,0	6,2	6,2
Վրաստան	10,6	11,3	9,3	9,6
Ռուսաստան	16,4	16,0	16,1	15,2
Թուրքիա	6,4	6,4	6,4	6,3
Իրան	5,8	5,8	5,8	5,8
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	8,3	8,5	8,5	8,6
Ադրբեջան	6,2	6,0	5,9	6,0
Վրաստան	9,4	9,8	10,6	10,7
Ռուսաստան	14,6	14,6	14,2	14,2
Թուրքիա	6,4	6,3	6,3	6,3
Իրան	5,8	5,7	5,7	5,9

Մահացության ցուցանիշներ և մանկամահացություն

Մանկամահացություն. մահերի քանակը հազար կենդանի ծնվածի հաշվով, 1991-2010

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	17,9	18,5	17,1	14,7
Ադրբեջան	25,3	25,5	28,2	25,2
Վրաստան	20,8	22,0	29,2	29,3
Ռուսաստան	17,8	18,0	19,9	18,6
Թուրքիա	50,1	48,9	47,6	46,4
Իրան	46,0	44,0	42,0	41,0
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	14,2	15,5	15,4	14,7
Ադրբեջան	23,3	19,9	19,6	16,6
Վրաստան	28,4	28,2	24,1	22,3
Ռուսաստան	18,1	17,4	17,2	16,5
Թուրքիա	45,2	42,9	39,6	39,2
Իրան	40,0	40,0	37,0	36,0
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	15,4	15,6	15,4	14,0
Ադրբեջան	16,5	16,4	16,6	16,7
Վրաստան	22,7	22,5	23,1	23,6
Ռուսաստան	16,9	15,3	14,6	13,3
Թուրքիա	35,2	31,6	28,3	25,4
Իրան	35,0	34,0	33,0	31,0
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	12,0	11,6	12,3	13,9
Ադրբեջան	15,5	14,4	12,7	11,9
Վրաստան	24,8	23,8	19,7	15,8
Ռուսաստան	12,4	11,6	11,0	10,2
Թուրքիա	22,8	20,5	18,4	16,9
Իրան	31,0	29,0	28,0	26,0
	2007	2008	2009	2010
Հայաստան	10,9	10,8	10,4	11,3
Ադրբեջան	12,1	11,4	11,3	11,2
Վրաստան	13,3	17,0	14,9	11,2
Ռուսաստան	9,4	8,5	8,1	7,5
Թուրքիա	15,9	14,9	14,0	13,2
Իրան	25,0	24,0	23,0	22,0

Մահացության ցուցանիշներ և մանկամահացություն

Մահեր ըստ պատճառների

Թոքախտի դեպքեր, հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2009

Հայաստան	73,0
Ադրբեջան	110,0
Վրաստան	107,0
Ռուսաստան	106,0
Թուրքիա	29,0
Իրան	19,0

ՄԻԱՎ/ՁԻԱՀ տարեկան մահեր, 2009 գնահատական

Հայաստան	100
Ադրբեջան	200
Վրաստան	100
Ռուսաստան	40 000 ^ա
Թուրքիա	<200
Իրան	6 400

Վարակային և մակաբուծային հիվանդություններ, մահեր հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2009

Հայաստան	8,6
Ադրբեջան	9,8
Վրաստան	7,4
Ռուսաստան	31,7
Թուրքիա	5,9 ^բ

Շնչառական օրգանների հիվանդություններ, մահեր հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2009

Հայաստան	55,0
Ադրբեջան	26,2
Վրաստան	17,4
Ռուսաստան	33,4
Թուրքիա	3,2 ^բ

ա 2007-ի գնահատական

բ 2008-ի գնահատական

Մահեր ըստ պատճառների

Չարորակ նորագոյացությունների հիվանդություններ, մահեր հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2009

Հայաստան	166,0
Ադրբեջան	78,3
Վրաստան	114,0
Ռուսաստան	85,6
Թուրքիա	46,4 ^ա

Մարսողական համակարգի հիվանդություններ, մահեր հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2009

Հայաստան	50,0
Ադրբեջան	34,1
Վրաստան	27,0
Ռուսաստան	49,1
Թուրքիա	3,3 ^ա

Դժբախտ պատահարներից, թունավորումներից, վնասվածքներից հիվանդություններ, մահեր հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2009

Հայաստան	37,7
Ադրբեջան	26,9
Վրաստան	36,7
Ռուսաստան	188,9
Թուրքիա	5.6 ^{աբ}

ա 2008-ի գնահատական

բ Միայն դժբախտ պատահարներից

SՀS զարգացում

Գործող հեռախոսագծեր, հարյուր մարդու հաշվով, 2010

Հայաստան	19,1
Ադրբեջան	16,3
Վրաստան	13,7
Ռուսաստան	31,4
Թուրքիա	22,3
Իրան	36,3

Բջջային հեռախոսակապի բաժանորդներ, հարյուր մարդու հաշվով, 2010

Հայաստան	125,0
Ադրբեջան	99,0
Վրաստան	73,4
Ռուսաստան	166,3
Թուրքիա	84,9
Իրան	91,2

Անշարժ ինտերնետի բաժանորդներ, հարյուր մարդու հաշվով, 2010

Հայաստան	2,7
Ադրբեջան	5,4
Վրաստան	5,1
Ռուսաստան	11,0
Թուրքիա	9,8
Իրան	0,7

Անձնական համակարգիչներ, հարյուր մարդու հաշվով, 2009

Հայաստան	9,7
Ադրբեջան	8,0
Վրաստան	5,5
Ռուսաստան	13,3
Թուրքիա	6,1
Իրան	10,6

Հեռուստացույց ունեցող տնային տնտեսություններ, հարյուր մարդու հաշվով, 2009

Հայաստան	97,0
Ադրբեջան	99,0
Վրաստան	89,0
Ռուսաստան	*
Թուրքիա	98,0
Իրան	*

ՏՀՏ զարգացում

ՏՀՏ զարգացման համաթիվ^ա, 2008

	Կարգ	ՏՀՏ համաթիվ
Հայաստան	88	2,94
Ադրբեջան	81	3,18
Վրաստան	80	3,22
Ռուսաստան	48	4,54
Թուրքիա	57	3,90
Իրան	84	3,08

Թատրոն և մամուլ

Հաճախում թատրոններ, հազար բնակչի հաշվով, 2005-2009

	2005	2006	2007	2008	2009
Հայաստան	123	119	126	127	113
Ադրբեջան	65	57	61	65	57
Վրաստան	58	78	100	90	106
Ռուսաստան	196	201	206	214	213
Թուրքիա	32	36	48	60	0
Իրան	*	*	*	*	*

Հրատարակվող թերթեր, 2005-2009

	2005	2006	2007	2008	2009
Հայաստան	191	207	212	173	155
Ադրբեջան	*	*	*	*	*
Վրաստան	88	209	181	221	199
Ռուսաստան	*	*	*	*	*
Թուրքիա	7 535	8 250	8 516	8 978	9 563
Իրան	1 848	1 993	2 336	2 479	2 604

ա ՏՀՏ համաթիվը տատանվում է 0-10 միջակայքում, որտեղ 0-ն արտահայտում է երկրում տեղեկատվական և հաղորդակցության տեխնոլոգիաների զարգացման նվազագույն մակարդակ, իսկ 10-ը՝ զարգացման առավելագույն մակարդակ:

Ալկոհոլի և ծխախոտի սպառում

Ալկոհոլի սպառում 15 և բարձր տարիք ունեցողների շրջանում, մաքուր ալկոհոլի լիտրեր տարվա ընթացքում մեկ շնչի հաշվով, 2005

	2005
Հայաստան	11,5
Ադրբեջան	8,0
Վրաստան	4,2
Ռուսաստան	11,0
Թուրքիա	1,1
Իրան	<0,1

Ծխախոտային արտադրանքի սպառում 15 և բարձր տարիք ունեցողների շրջանում, տոկոս, 2006

	Տղամարդ	Կին
Հայաստան	61,0	2,7
Ադրբեջան	*	0,6
Վրաստան	57,0	5,6
Ռուսաստան	70,1	27,7
Թուրքիա	57,6	7,3
Իրան	29,6	5,4

Ծխախոտի սպառում մեկ շնչի հաշվով ըստ երկրների, 2009

	2009
Հայաստան	1 915
Ադրբեջան	1 949
Վրաստան	1 085
Ռուսաստան	2 759
Թուրքիա	1 350
Իրան	906

Բանտարկյալներ

Քրեական հանցագործությունների համար դատապարտվածներ, 2004-2009

	2004	2005	2006	2007
Հայաստան	4 345	3 835	3 238	2 909
Ադրբեջան	13 353	13 711	14 206	14 187
Վրաստան	9 071	9 168	16 911	21 170
Ռուսաստան	257 799	307 923	314 183	306 865
Թուրքիա	101 308	52 716	77 884	127 304
	2008	2009		
Հայաստան	3 145	3 580		
Ադրբեջան	13 995	14 496		
Վրաստան	20 804	18 354		
Ռուսաստան	311 976	289 065		
Թուրքիա	76 607	*		

Բանտարկյալներ

Բանտարկյալների թիվ, հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2004-2009

	2004	2005	2006	2007
Հայաստան	135	119	100	90
Ադրբեջան	158	160	164	162
Վրաստան	210	208	385	483
Ռուսաստան	180	216	221	216
Թուրքիա	151	78	114	180

	2008	2009
Հայաստան	97	110
Ադրբեջան	157	161
Վրաստան	474	414
Ռուսաստան	220	204
Թուրքիա	107	*

Կանխամտածված սպանություն և սպանության փորձ, 2004-2009

	2004	2005	2006	2007
Հայաստան	114	79	96	99
Ադրբեջան	293	288	267	269
Վրաստան	538	697	640	741
Ռուսաստան	31 553	30 849	27 462	22 227
Թուրքիա	3 263	2 805	1 917	3 070

	2008	2009
Հայաստան	108	97
Ադրբեջան	236	236
Վրաստան	653	494
Ռուսաստան	31 600	17 681
Թուրքիա	3 447	*

Դիտավորյալ սպանությունների թիվ, հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2004-2009

	2004	2005	2006	2007
Հայաստան	4	2	3	3
Ադրբեջան	3	3	3	3
Վրաստան	12	16	15	17
Ռուսաստան	22	22	19	16
Թուրքիա	5	4	3	4

	2008	2009
Հայաստան	3	3
Ադրբեջան	3	3
Վրաստան	15	11
Ռուսաստան	14	12
Թուրքիա	5	*

Պաշտպանություն

Ռազմական ծախսեր, տոկոս ՀՆԱ-ից, 1991-2009

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	*	2,1	2,1	*
Ադրբեջան	*	2,1	4,8	3,7
Վրաստան	*	*	*	*
Ռուսաստան	*	5,5	5,3	5,9
Թուրքիա	3,8	3,9	3,9	4,1
Իրան	1,7	1,4	1,5	2,4
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	4,1	3,3	3,9	3,5
Ադրբեջան	2,7	2,3	2,3	2,4
Վրաստան	*	2,2	1,3	1,1
Ռուսաստան	4,4	4,1	4,5	3,3
Թուրքիա	3,9	4,1	4,1	3,3
Իրան	1,8	1,9	2,1	2,4
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	3,7	3,6	3,1	2,7
Ադրբեջան	2,6	2,3	2,3	2,2
Վրաստան	0,9	0,6	0,7	1,0
Ռուսաստան	3,4	3,7	4,1	4,3
Թուրքիա	4,0	3,7	3,7	3,9
Իրան	3,0	3,8	4,0	2,5
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	2,7	2,7	2,9	2,9
Ադրբեջան	2,4	2,6	2,3	3,4
Վրաստան	1,1	1,4	3,3	5,2
Ռուսաստան	4,3	3,9	3,7	3,6
Թուրքիա	3,4	2,8	2,5	2,5
Իրան	2,9	3,3	3,8	3,8
	2007	2008	2009	
Հայաստան	3,0	3,4	4,1	
Ադրբեջան	2,9	3,5	3,5	
Վրաստան	9,2	8,5	5,6	
Ռուսաստան	3,4	3,5	4,4	
Թուրքիա	2,2	2,2	2,8	
Իրան	2,9	2,7	*	

Պաշտպանություն

Ռազմական ծախսեր, մլն ԱՄՆ դոլար, 1991-2009

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	*	26,7	25,5	*
Ադրբեջան	*	103,6	189,7	122,1
Վրաստան	*	*	*	*
Ռուսաստան	*	25 394,8	22 923,7	23 216,8
Թուրքիա	5 681,0	6 155,0	7 073,5	5 304,1
Իրան	1 611,9	1 593,3	911,1	1 585,2
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	59,6	52,4	64,1	66,8
Ադրբեջան	83,5	71,6	92,1	107,3
Վրաստան	*	68,4	44,0	41,1
Ռուսաստան	17 504,6	16 092,8	18 156,3	8 817,5
Թուրքիա	6 615,7	7 518,4	7 788,0	8 780,2
Իրան	1 623,7	2 120,0	2 240,4	2 415,3
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	68,2	68,1	66,3	64,1
Ադրբեջան	120,3	119,6	132,1	139,9
Վրաստան	25,9	18,8	23,8	34,0
Ռուսաստան	6 688,0	9 634,7	12 525,7	14 993,8
Թուրքիա	9 952,2	9 993,6	7 216,1	9 050,6
Իրան	3 114,0	3 836,0	4 639,3	2 916,6
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	76,6	98,1	140,7	188,2
Ադրբեջան	176,1	227,9	304,6	717,5
Վրաստան	42,6	70,4	214,1	404,4
Ռուսաստան	18 521,7	22 757,0	28 487,4	35 568,0
Թուրքիա	10 277,8	10 921,1	12 081,0	13 482,7
Իրան	3 860,5	5 335,5	7 212,8	8 546,4
	2007	2008	2009	
Հայաստան	280,1	396,0	352,2	
Ադրբեջան	946,2	1 635,8	1 500,4	
Վրաստան	931,5	1 090,0	604,0	
Ռուսաստան	44 709,3	58 262,8	53 329,7	
Թուրքիա	14 070,9	16 146,0	16 976,8	
Իրան	8 219,1	9 174,5	*	

Շրջակա միջավայր

CO₂ արտանետումներ, կիլոտոննա մեկ շնչի հաշվով, 1991-2007

	1991	1992	1993	1994	
Հայաստան	1,1	1,1	0,9	0,9	
Ադրբեջան	6,1	6,0	5,8	5,6	
Վրաստան	3,1	3,1	2,0	1,3	
Ռուսաստան	14,7	13,9	12,8	10,9	
Թուրքիա	2,8	2,8	2,9	2,8	
Իրան	4,2	4,3	4,0	5,0	
	1995	1996	1997	1998	
Հայաստան	1,1	0,8	1,0	1,1	
Ադրբեջան	4,4	4,1	3,8	4,0	
Վրաստան	0,5	0,9	1,0	1,1	
Ռուսաստան	10,5	10,4	10,1	9,7	
Թուրքիա	3,0	3,2	3,3	3,3	
Իրան	4,8	4,7	4,7	5,0	
	1999	2000	2001	2002	
Հայաստան	1,0	1,1	1,2	1,0	
Ադրբեջան	3,7	3,8	3,6	3,7	
Վրաստան	1,0	1,0	0,9	0,8	
Ռուսաստան	9,7	9,9	9,9	9,9	
Թուրքիա	3,1	3,4	3,0	3,1	
Իրան	4,9	5,2	5,4	5,6	
	2003	2004	2005	2006	2007
Հայաստան	1,1	1,2	1,4	1,4	1,6
Ադրբեջան	3,8	4,0	4,2	4,1	3,7
Վրաստան	0,9	0,9	1,1	1,3	1,4
Ռուսաստան	10,2	10,4	10,6	11,0	10,8
Թուրքիա	3,3	3,3	3,5	3,8	4,1
Իրան	5,9	6,1	6,1	6,8	6,9

CO₂ արտանետումներ, 1991-2007 միջին տարեկան տոկոսային աճ

Հայաստան	+2,2
Ադրբեջան	-2,9
Վրաստան	-4,6
Ռուսաստան	-1,8
Թուրքիա	+2,3
Իրան	+3,0

Շրջակա միջավայր

CO₂ արտանետումներ, կգ, գնողունակության համարժեքությամբ ԱՄՆ դոլարով ՀՆԱ-ի միավորի հաշվով, 1991-2007

	1991	1992	1993	1994	
Հայաստան	0,6	0,9	0,8	0,7	
Ադրբեջան	1,9	2,2	2,8	3,3	
Վրաստան	1,0	1,6	1,4	0,9	
Ռուսաստան	1,9	2,0	2,0	1,9	
Թուրքիա	0,6	0,6	0,5	0,6	
Իրան	0,8	0,8	0,7	1,0	
	1995	1996	1997	1998	
Հայաստան	0,8	0,5	0,6	0,6	
Ադրբեջան	2,9	2,6	2,3	2,2	
Վրաստան	0,3	0,5	0,5	0,5	
Ռուսաստան	1,9	1,9	1,8	1,8	
Թուրքիա	0,6	0,6	0,5	0,4	
Իրան	0,9	0,8	0,8	0,8	
	1999	2000	2001	2002	
Հայաստան	0,5	0,6	0,5	0,4	
Ադրբեջան	1,9	1,7	1,5	1,3	
Վրաստան	0,5	0,5	0,4	0,3	
Ռուսաստան	1,6	1,4	1,3	1,2	
Թուրքիա	0,4	0,4	0,3	0,4	
Իրան	0,8	0,8	0,8	0,7	
	2003	2004	2005	2006	2007
Հայաստան	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3
Ադրբեջան	1,2	1,2	0,9	0,7	0,5
Վրաստան	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Ռուսաստան	1,1	1,0	0,9	0,7	0,6
Թուրքիա	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3
Իրան	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6

Շրջակա միջավայր

CO₂ արտանետումներ, կիլոտոննա, 1991-2007

	1991	1992	1993	1994
Հայաստան	4 048	3 679	2 928	2 964
Ադրբեջան	51 868	44 137	43 250	42 349
Վրաստան	16 655	15 323	9 944	6 079
Ռուսաստան	2 254 479	2 073 461	1 897 128	1 617 553
Թուրքիա	151 675	154 368	164 125	161 527
Իրան	233 554	247 269	229 491	296 502
	1995	1996	1997	1998
Հայաստան	3 488	2 605	3 276	3,404
Ադրբեջան	33 559	31 540	29 942	31,569
Վրաստան	2 301	4 063	4 433	4,957
Ռուսաստան	1 558 164	1 541 383	1 481 344	1 421 192
Թուրքիա	176 561	192 342	202 722	205,254
Իրան	284 685	286 411	290 379	315,917
	1999	2000	2001	2002
Հայաստան	3 056	3 462	3 539	3 001
Ադրբեջան	29 275	30 521	29 415	29 983
Վրաստան	4 342	4 532	3 767	3 386
Ռուսաստան	1 422 903	1 442 535	1 441 381	1 431 917
Թուրքիա	196 607	215 971	194 379	205 510
Իրան	316 412	338 964	356 793	374 904
	2003	2004	2005	2006
Հայաստան	3 426	3 642	4 346	4 375
Ադրբեջան	31 668	33 452	35 163	35 039
Վրաստան	3 770	3 924	4 767	5 500
Ռուսաստան	1 480 703	1 498 843	1 514 328	1 563 447
Թուրքիա	218 330	225 222	237 174	261 357
Իրան	399 332	423 137	426 607	481 582
	2007			
Հայաստան	5 053			
Ադրբեջան	31 749			
Վրաստան	6 027			
Ռուսաստան	1 536 099			
Թուրքիա	288 445			
Իրան	495 582			

Տարածաշրջանի բարեկեցությունը

Կայունություն

Պետության դյուրաբեկություն^ա, 2009

	Միավոր
Հայաստան	7
Ադրբեջան	14
Վրաստան	9
Ռուսաստան	8
Թուրքիա	10
Իրան	15

Քաղաքական անկայունություն^բ, 2009/2010

	Միավոր
Հայաստան	5,8
Ադրբեջան	5,2
Վրաստան	6,3
Ռուսաստան	6,5
Թուրքիա	6,8
Իրան	6,2

Քաղաքական կայունություն և բռնության բացակայություն^գ, 2009

	Միավոր
Հայաստան	0,85
Ադրբեջան	0,78
Վրաստան	0,77
Ռուսաստան	0,88
Թուրքիա	0,87
Իրան	0,60

ա Դյուրաբեկության համաթիվը տարբեր երկրների չորս չափանիշների՝ անվտանգության, քաղաքական, տնտեսական եւ սոցիալական զարգացման արդյունավետության և լեգիտիմության գնահատականն է: Համաթիվը տատանվում է 0-25 միջակայքում, որտեղ 0-ն արտահայտում է դյուրաբեկության բացակայությունը, 25-ը՝ շատ դյուրաբեկ լինելը:

բ Քաղաքական անկայունության համաթիվը ցույց է տալիս հասարակական բողոքների ազդեցությունը կառավարության վրա: Համաթիվն ստացվում է՝ համակցելով տնտեսական ճգնաժամերի և դրանցից բխող խոցելիության չափումները: Տատանվում է 0-10 միջակայքում, որտեղ 0-ն ցույց է տալիս ոչ խոցելի լինելը, 10-ը՝ ամենախոցելի լինելը:

գ Քաղաքական կայունությունը և բռնության բացակայությունը չափում է կառավարությունը ոչ սահմանադրական միջոցներով կամ բռնի ուժով ապակայունացնելու հավանականության ընկալումը՝ ներառյալ ընտանեկան բռնությունները և ահաբեկչությունը: Տատանվում է 0-1 միջակայքում, որտեղ 0-ն անկայունն է, 1-ը՝ կայունը:

Տարածաշրջանի բարեկեցությունը

Օրենքի գերակայություն^ա, 2009

	Միավոր
Հայաստան	0,81
Ադրբեջան	0,75
Վրաստան	0,78
Ռուսաստան	0,64
Թուրքիա	0,84
Իրան	0,57

Առողջապահություն

Թերսնուցման տարածվածություն ընդհանուր
բնակչության մեջ, բնակչության տոկոս, 2006

Հայաստան	23
Ադրբեջան	11
Վրաստան	12
Ռուսաստան	5
Թուրքիա	5
Իրան	5

Հանրային առողջապահության ծախսեր, ՀՆԱ-ի տոկոս, 2009

Հայաստան	2,0
Ադրբեջան	1,4
Վրաստան	2,9
Ռուսաստան	3,5
Թուրքիա	5,1
Իրան	2,2

Մշակույթ և միջավայր, 2010

Կոռուպցիայի ընկալման համաթիվ^բ

	Միավոր
Հայաստան	2,6
Ադրբեջան	2,4
Վրաստան	3,8
Ռուսաստան	2,1
Թուրքիա	4,4
Իրան	2,2

ա Օրենքի գերակայության գնահատման հիմքում ընկած են երկրում սեփական-
ության իրավունքի պաշտպանությունը, ոստիկանության և դատարանների
գործունեությունը և այլն: Տատանվում է 0-1 միջակայքում, որտեղ 0-ն օրենքի
բացակայությունն է, 1-ը՝ օրենքի գերակայությունը:

բ Կոռուպցիայի ընկալման համաթիվը տատանվում է 0-10 միջակայքում, որտեղ
0-ն արտահայտում է կոռուպցիայի բարձր մակարդակ, իսկ 10-ը՝ կոռուպցիայի
ցածր մակարդակ:

Տարածաշրջանի բարեկեցությունը

Քաղաքական իրավունքների գնահատական^ա, 2011

	Միավոր
Հայաստան	6
Ադրբեջան	6
Վրաստան	4
Ռուսաստան	6
Թուրքիա	3
Իրան	6

Քաղաքացիական ազատությունների գնահատական^բ, 2011

	Միավոր
Հայաստան	4
Ադրբեջան	5
Վրաստան	3
Ռուսաստան	5
Թուրքիա	3
Իրան	6

Կոռուպցիայի ծախսեր և կորուստներ^գ, 2010

	Միավոր
Հայաստան	0,64
Ադրբեջան	0,39
Վրաստան	0,69
Ռուսաստան	0,25
Թուրքիա	0,71
Իրան	0,30

ա Քաղաքական իրավունքների միավորը գնահատում է երկրի քաղաքական ազատությունները հետևալ կարգերում. ընտրական գործընթաց, քաղաքական բազմակարծություն և քաղաքական մասնակցություն, կառավարության գործունեություն: Տատանվում է 1-7 միջակայքում, որտեղ 1-ն արտահայտում է ազատության բարձրագույն աստիճանը, իսկ 7-ը՝ ազատության նվազագույն աստիճանը:

բ Քաղաքացիական ազատությունների միավորը ներկայացնում է երկրում խոսքի և հավատքի ազատության, միավորումներ կազմելու և հավաքներ անցկացնելու իրավունքների, անձնական ազատության և անձեռնմխելիության իրավունքների առկայությունը: Տատանվում է 1-7 միջակայքում, որտեղ 1-ը համապատասխանում է ազատության ամենաբարձր մակարդակին, իսկ 7-ը՝ ազատության ամենացածր մակարդակին:

գ Կոռուպցիայի ծախսերի և կորուստների անհատական գործակիցները տատանվում են 0-1 միջակայքում, որտեղ 0 նշանակում է ցածր, իսկ 1՝ բարձր: Միավորված ցուցիչները ներառում են արդյունաբերական և զարգացող երկրների քաղաքացիների, ձեռնարկությունների և մասնագետների կարծիքների հարցումների արդյունքները:

Տարածաշրջանի բարեկեցությունը

Կլիմայի դասակարգում^ա

	Կարգ
Հայաստան	72
Ադրբեջան	62
Վրաստան	79
Ռուսաստան	64
Թուրքիա	73
Իրան	64

Ազատ ժամանց և մշակույթ^բ

	Միավոր
Հայաստան	53
Ադրբեջան	60
Վրաստան	38
Ռուսաստան	67
Թուրքիա	60
Իրան	54

Գենդերային հավասարություն^գ

	Միավոր
Հայաստան	0,509
Ադրբեջան	0,504
Վրաստան	0,578
Ռուսաստան	0,465
Թուրքիա	0,585
Իրան	0,594

ա Կլիման դասակարգման հիմքում դրվում են միջին տարեկան տեղումները, միջին ջերմաստիճանը և բնական աղետների ռիսկերը: Այն տատանվում է 0-100 միջակայքում, որտեղ 0-ն համապատասխանաբար վատ, իսկ 100-ը՝ բարենպաստ կլիմայական պայմանների ցուցանիշն է:

բ Ազատ ժամանցի և մշակույթի միավորի հիմքում ընկած են գրագիտության աստիճանը, թերթերի շրջանառությունը, տարրական և միջնակարգ դպրոցների աշակերտների հարաբերությունը, մեկ թանգարանին բաժին ընկնող մարդկանց քանակը, մշակութային և ժամանցային առաջարկների բազմազանությունը: Միավորը տատանվում է 0-100 միջակայքում, որտեղ 0-ն արտահայտում է ցածր որակ, իսկ 100-ը՝ բարձր:

գ Գենդերային անհավասարության ցուցանիշն արտացոլում է ձեռքբերումների հավասարությունը կանանց և տղամարդկանց միջև երեք հարթություններով՝ վերարտադրողական առողջություն, հնարավորությունների առկայություն և աշխատաշուկա, որը տատանվում է 0-1 միջակայքում, որտեղ 0 նշանակում է կանանց և տղամարդկանց հավասարություն, 1՝ կանանց և տղամարդկանց անհավասարություն բոլոր հարթություններում:

Տարածաշրջանի բարեկեցությունը

Կրթություն, 2011-2012

Առողջապահության և տարրական կրթություն^ա

	Միավոր
Հայաստան	5,4
Ադրբեջան	5,1
Վրաստան	5,7
Ռուսաստան	5,7
Թուրքիա	5,6
Իրան	5,9

Բարձրագույն կրթության և վերապատրաստման գնահատական^բ

	Միավոր
Հայաստան	4,0
Ադրբեջան	4,0
Վրաստան	3,9
Ռուսաստան	4,5
Թուրքիա	4,0
Իրան	3,9

ա Առողջապահության և տարրական կրթության միավորը գնահատում է աշխատուժի առողջական վիճակը և տարրական կրթության հասանելիությունն ու որակը: Տատանվում է 1-7 միջակայքում, որտեղ 1-ը ցույց է տալիս առողջապահության և տարրական կրթության անբավարար արդյունավետությունը, 7-ը՝ գերազանց արդյունավետությունը:

բ Տատանվում է 1-7 միջակայքում, որտեղ 1-ը ցույց է տալիս ցածր միջնակարգ և ավագ կրթությանը ցածր մասնակցությունը, 7-ը՝ բարձր մասնակցությունը:

Տարածաշրջանի բարեկեցությունը

Ենթակառուցվածք, 2011-2012

Ենթակառուցվածք^ա

	Միավոր
Հայաստան	3,8
Ադրբեջան	3,9
Վրաստան	4,0
Ռուսաստան	4,5
Թուրքիա	4,4
Իրան	4,0

Հիմնարկություններ^բ

	Միավոր
Հայաստան	3,7
Ադրբեջան	3,8
Վրաստան	4,0
Ռուսաստան	3,1
Թուրքիա	3,7
Իրան	3,8

Տեխնոլոգիական պատրաստվածություն^գ

	Միավոր
Հայաստան	3,4
Ադրբեջան	3,6
Վրաստան	3,2
Ռուսաստան	3,7
Թուրքիա	3,9
Իրան	3,1

ա Տրանսպորտի և կապի ենթակառուցվածքների որակը գնահատվում է 1-7 միջակայքում, որտեղ 1-ը ցույց է տալիս ենթակառուցվածքների ծայրահեղ թերզարգացվածությունը, 7-ը՝ զարգացած և միջազգային չափանիշերին համապատասխան ենթակառուցվածքներ ունենալը:

բ Հիմնարկությունների ցուցանիշը հաշվում է իրավական և վարչական դաշտի որակը, որի միջոցով անհատները, ընկերությունները և կառավարությունը համագործակցում են եկամուտ և հարստություն ստեղծելու նպատակով: Տատանվում է 1-7 միջակայքում, որտեղ 1-ը ցույց է տալիս դաշտի անբավարար արդյունավետությունը, 7-ը՝ գերազանց արդյունավետությունը:

գ Տեխնոլոգիական պատրաստվածությունը չափում է ճկունությունը, որով տնտեսությունը ներառում է առկա տեխնոլոգիաները իր արտադրության արդյունավետությունը բարձրացնելու համար: ՏՊ-ն տատանվում է 1-7 միջակայքում, որտեղ 1-ն արտահայտում է պատրաստվածության ցածր մակարդակ, իսկ 7-ը՝ պատրաստվածության բարձր մակարդակ:

ՂԱՐԱԲԱՂ

Բնակչություն. թիվ և աճ

Բնակչություն. հազար, 1991-2010

1991	143	1996	131	2001	136	2006	138
1992	122	1997	135	2002	137	2007	139
1993	123	1998	137	2003	137	2008	140
1994	127	1999	139	2004	137	2009	141
1995	126	2000	134	2005	138	2010	144

Աճը. 1991-2010 աճի միջին տոկոս
+0,03

Աճը. 1991/2010 տոկոսային փոփոխություն
+0,70

Բնակչություն

Պտղաբերության գործակից հազար կնոջ հաշվով,
2008-2009

2008	2,2
2009	2,6

Ծնելիության ընդհանուր գործակից հազար բնակչի
հաշվով, 1991-2010

1991	32,0	1996	15,0	2001	17,0	2006	15,3
1992	30,0	1997	14,0	2002	16,0	2007	15,4
1993	28,0	1998	13,8	2003	15,0	2008	17,3
1994	26,0	1999	11,8	2004	15,3	2009	20,0
1995	14,2	2000	16,5	2005	14,6	2010	18,8

Բնակչություն. տարիք

Բնակչության տարիքային բաժանում, 2009, տոկոս

17-ից ցածր	28,1	60 և բարձր	16,9
------------	------	------------	------

Տնտեսություն

Տնտեսություն. ՀՆԱ ընթացիկ գներով, մլն ԱՄՆ դոլար, 2000-2010

2000	43	2003	59	2006	149	2009	282
2001	43	2004	80	2007	207	2010	316
2002	46	2005	112	2008	285		

Կենսամակարդակ

ՀՆԱ մեկ շնչի հաշվով, ԱՄՆ դոլար, 2000-2010

2000	319	2003	427	2006	1 081	2009	1 992
2001	317	2004	587	2007	1 490	2010	2 203
2002	338	2005	815	2008	2 037		

Տնտեսական աճ

Իրական ՀՆԱ-ի միջին տարեկան աճ, 2000-2010

2000	6,7	2003	20,2	2006	10,1	2009	13,1
2001	2,5	2004	18,2	2007	8,8	2010	5,5
2002	11,3	2005	14,1	2008	14,3		

Վճարային հաշվեկշիռ. ընթացիկ հաշիվ

Ավելցուկ / պակասորդ, մլն ԱՄՆ դոլար, 2000-2010

2000	-8	2003	-4	2006	-27	2009	-81
2001	-20	2004	-16	2007	-57	2010	-126
2002	-4	2005	-15	2008	-75		

Ավելցուկ / պակասորդ, ՀՆԱ տոկոս, 2000-2010

2000	-18,6	2003	-6,8	2006	-18,1	2009	-28,7
2001	-46,5	2004	-19,9	2007	-27,5	2010	-39,8
2002	-8,7	2005	-13,4	2008	-26,3		

Գնաճ

Սպառողական գների միջին տարեկան աճ, տոկոս, 1996-2010

1996	24,9	2001	3,4	2006	6,6
1997	8,5	2002	0,2	2007	4,4
1998	9,9	2003	4,2	2008	10,6
1999	0,2	2004	7,5	2009	3,8
2000	0,5	2005	0,4	2010	8,9

Կյանքի սպասվող տևողություն ծննդյան պահից, տարի

Ընդհանուր բնակչության կյանքի սպասվող տևողություն, 2003-2009

2003	71,4	2006	69,6	2009	71,2
2004	69,4	2007	71,8		
2005	70,6	2008	70,8		

Տղամարդկանց կյանքի սպասվող տևողությունը, 2003-2009

2003	68,3	2006	65,5	2009	66,8
2004	65,3	2007	67,6		
2005	65,8	2008	66,9		

Կանանց կյանքի սպասվող տևողություն, 2003-2009

2003	74,4	2006	73,7	2009	75,8
2004	73,5	2007	76,0		
2005	75,3	2008	74,9		

Մահացության ցուցանիշ և մանկամահացություն

Մահացության ցուցանիշ. մահերի քանակ հազար բնակչի հաշվով, 1995-2010

1995	9,5	1999	8,0	2003	9,0	2007	8,8
1996	10,1	2000	8,8	2004	9,5	2008	9,4
1997	8,9	2001	7,9	2005	9,2	2009	9,0
1998	8,8	2002	9,1	2006	9,0	2010	9,3

Մանկամահացություն. մահերի քանակ հազար կենդանի ծնվածի հաշվով, 1995-2010

1995	23,9	1999	11,0	2003	10,2	2007	8,9
1996	21,5	2000	9,9	2004	11,5	2008	13,6
1997	20,9	2001	11,7	2005	11,5	2009	10,6
1998	18,0	2002	14,2	2006	14,7	2010	12,6

Մահեր ըստ պատճառների

Շնչառական օրգանների հիվանդություններ, մահեր հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2009
32,5

Չարորակ նորագոյացությունների հիվանդություններ, մահեր հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2009
58,0

Մարսողական համակարգի հիվանդություններ, մահեր հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2009
16,3

Դժբախտ պատահարներից, թունավորումներից, վնասվածքներից հիվանդություններ, մահեր հարյուր հազար մարդու հաշվով, 2009
65,8

ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐ

- Ադրբեջանի պետական վիճակագրական հանձնաժողով (azstat.org)
- Ավստրալիայի Պարենի և գյուղատնտեսության կազմակերպություն (fao.org)
- Առևտրային տնտեսագիտություն (tradingeconomics.com)
- Առողջապահության համաշխարհային կազմակերպություն (who.int)
- Արժույթի միջազգային հիմնադրամ (imf.org)
- Բիզնեսի ծրագրային ապահովման դաշինք (portal.bsa.org)
- Բնակչության տեղեկագիր (prb.org)
- Եվրաեկոնոմ, համաշխարհային տնտեսություն (euroekonom.com)
- Եվրոպական հետազոտական խորհուրդ (erc.europa.eu)
- «Էկոնոմիստ»-ի հետազոտությունների բաժին (eiu.com)
- Թուրքական վիճակագրական ինստիտուտ (turkstat.gov.tr)
- Թրանսփերենսի ինթերնեյշնլ (transparency.org)
- Իրանի կենտրոնական բանկ (cbi.ir)
- Իրանի վիճակագրական կենտրոն (amar.org.ir)
- Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության ազգային վիճակագրական ծառայություն (stat-nkr.am)
- ԱՄՆ-ի կենտրոնական հետախուզական գործակալություն (cia.gov)
- Համաշխարհային բանկ (worldbank.org)
- Համաշխարհային կյանքի սպասվող տևողություն (worldlifeexpectancy.com)
- Կառավարման զարգացման միջազգային ինստիտուտ (imd.org)
- Համաշխարհային տնտեսական ֆորում (weforum.org)
- Հայաստանի Հանրապետության ազգային վիճակագրական ծառայություն (armstat.am)
- Հայաստանի Հանրապետության ֆինանսների նախարարություն (minfin.am)
- Միավորված ազգերի կազմակերպության (ՄԱԿ) (un.org)
- Միջազգային ֆինանսական կորպորացիա (ifc.org)
- Մտավոր սեփականության համաշխարհային կազմակերպություն (wipo.int)
- Ռուսաստանի դաշնային վիճակագրական ծառայություն (gks.ru)
- Վրաստանի ազգային բանկ (nbg.gov.ge)
- Վրաստանի ազգային վիճակագրական վարչություն (geostat.ge)
- Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպություն (oecd.org)
- Տնտեսության դիտարկում (economywatch.com)

